

İSKİLİP İLÇESİ'NİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Demographic Aspects of İskilip

Dr. Mustafa ERTÜRK*
Doç.Dr. Hakkı YAZICI†
Dr. Adem BAŞIBÜYÜK**

Özet

Çorum ilinin en eski ilçelerinden olan İskilip, farklı dönemlerde farklı grupları ve nüfusu bünyesinde barındırmıştır. Osmanlıdan günümüze kadar geçen süre içerisinde, özellikle ekonomik entegrasyonda yaşanan güçlükler ve idari değişikliklere bağlı olarak ilçenin etki alanının daralması, nüfusun gelişiminde olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu durumun en iyi hissedildiği kesim kırsal nüfustur. Kendine yetebilen bir ekonomik yapı içerisinde yaşamaya devam eden kırsal nüfus, 1950'lerden başlayarak, geçim sıkıntısı, eğitim, daha iyi yaşam koşullarına kavuşmak, büyük kentlerin sosyal ve kültürel olanaklarından yararlanma isteği gibi beşeri faktörlerin etkisiyle ilçe dışına göç etmeye başlamıştır. Ayrıca Bayat, Oğuzlar ve Uğurludağ nahiyelerinin ilçe statüsü kazanmasıyla bazı köylerin yeni oluşturulan bu ilçelere bağlanması, ilçe kırsal nüfusunu iyice azaltmıştır. Nitekim, 1927'de 43460 kişi olan kırsal nüfus, 1997 yılında 28488 kişiye gerilemişti. Kırsal kesimde nüfus gelişimi negatif yönde seyretmesine rağmen, hizmetler sektörünün ağırlık kazandığı İskilip şehri nüfusu ise, aynı dönemler arasında iki kat artmıştır.

İlçenin nüfusu, doğum-ölüm, okur-yazarlık, bağımlılık ve hane sayıları açısından Türkiye ortalamasının altında değerlere sahiptir. Ayrıca İskilip ilçesi, seyrek nüfuslu da bir yöredir. Bu durum, geçim kaynaklarının kısıtlı olması nedeniyle, yörenin devamlı nüfus kaybına uğramasının bir sonucudur.

Abstract

One of the oldest towns belonging to Çorum, İskilip has housed different groups and populations in various periods of history. Within the period from Ottomans to our time, difficulties experienced in especially economic integration and changes in administration caused decline in the area of effect of the town and in the increase of its population. This is felt most in rural population. The rural population who had been living in a self-contained economic structure started to migrate to the large city centres due

* Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi.

** Atatürk Üniversitesi, Erzincan Eğitim Fakültesi.

to hardships for making a living and education, and with the hope of better living conditions, being closer to social and economic facilities of large cities. Besides, the fact that such districts as Bayat, Oğuzlar and Uğurludağ were made towncentres and some villages belonged to these towns increased the decline in district rural population. Therefore, the rural population the number of which was 43460 in 1927 declined to 28488 in 1997. While the trend has been negative in rural areas, the population of İskilip has increased twofold in the same period because of service sector.

The population of the town is below the average in Turkey in respect of birth-death, being literate, dependency, and the number of families. In addition, İskilip is an area with low population density. This is a result of decrease in population in the area because of the scarcity of means for earning a living.

Giriş

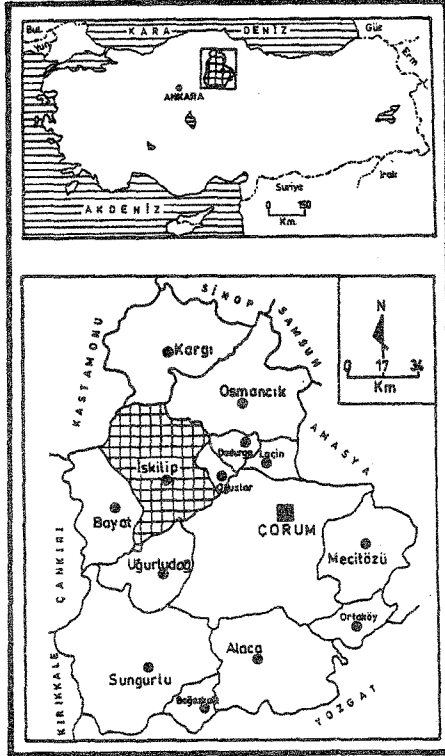
İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak Bölümü ile Karadeniz Bölgesi'nin Batı Karadeniz Bölümü arasındaki geçiş kuşağında yeralan İskilip ilçesinin yüzölçümü, 1170 km².yi biraz aşar. Çorum ilinin bir ilçesi olan İskilip'in güneyinde Uğurludağ ve Çorum merkez ilçesi, batısında Bayat, doğusunda Oğuzlar ve Osmancık, kuzeyinde Kargı ve Tosya (Kastamonu) ilçeleri bulunmaktadır (Harita 1).

İlçe arazilerini kuzeyden, Kös dağlarının güney eteklerindeki Türbetepe (1794 m.) ve Güneybayırı tepesinden (1798 m.) geçen su bölümü çizgisi sınırlandırırken, güney sınırı Kızılırmak oluşturmaktadır. İlçenin batı ve kuzeybatısında ise sınır, Sakarözü dağlarının zirvelerinden (Köserelik tepe 1836 m., Bakacak tepe 1829 m.) geçmektedir. İskilip ilçesinin doğu sınırlarını, Oğuzlar ilçesinin idari sınırları oluşturmakla beraber, kısmen de olsa fizikî engellere dayanmaktadır. Bu izahlardan da anlaşıldığı üzere İskilip ilçesi arazileri, Batı Karadeniz Bölümü Aşağı Kızılırmak İç Yöresi¹nde bulunan Kös dağlarının güney yamaçlarında yer alır. Güneyde kısmen İç Anadolu Bölgesi'ne sokulan ilçe arazileri, Kızılırmak'ın kolları (İskilip ve Çomu çayları) tarafından nispeten parçalanmıştır.

Yıllık sıcaklık ortalamasının 10-11 °C arasında değiştiği bu sahada, yıllık yağış toplamı 520 mm.yi geçmekte ve yağış maksimumu kış mevsimine isabet etmektedir. En az yağış ise yaz mevsiminde düşmektedir. Bu iklim şartlarına uygun olarak Kızılırmak vadisi ve çevresinde step-antropojen step, yükselti ve bakı şartlarının değiştiği kuzey, kuzeybatı ve kuzeydoğu kesimlerinde park görünümlü çalı ve kuru ormanlar ile

¹ EROL, O., 1993, *Türkiye'nin Doğal Yöre ve Çevreleri*. Ege Coğrafya Dergisi, Sayı:7, İzmir, s.34.

yarınemli-soğuk orman formasyonları yer alır. Yeryüzü şekilleri gibi iklim ve bitki örtüsü de hiç şüphesiz nüfus dağılışı üzerinde etkili olan faktörlerdir.

Harita 1. Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası.

İskilip ilçesinde temel ekonomik faaliyet ekip-biçme ve hayvan yetiştiriciliğine dayanmakta, ancak İskilip kentinde gelişen hizmetler sektörü de önemli bir geçim kaynağı teşkil etmektedir. Tarımsal faaliyetlerin sahadaki coğrafi dağılışı üzerinde topografik yapının önemli rolü olmuştur. Nitekim Kızılırmak vadisi tabanındaki verimli araziler daha çok şekerpancarı ve sebze tarımına ayrılmışken, aşınım yüzeyleri üzerindeki arazilerde daha çok tahıl tarımı yapılmaktadır.

İskilip ilçesinde yerleşmelerin, dolayısıyla da nüfusun büyük çoğunluğu Kızılırmak, Çomu çayı ve İskilip çayı dolaylarında toplanmıştır. Sahada İskilip kenti ile birlikte beraber toplam 177 devamlı yerleşme bulunmaktadır. Bunların 64'ü köy, 93'ü mahalle ve 18'ini çiftlik yerleşmeleri oluşturmaktadır. Bunların dışında sahadaki geçici yayla

yerleşmesi bulunmaktadır. 1997 nüfus sayımına göre bu yerleşme birimlerinde toplam 48 665 kişi yaşamakta olup, bunun %41.5'i (20177) İskilip şehrinde, %58.5'i (28488) ise diğer yerleşmelerde oturuyordu.

1. Nüfusun Tarihi Gelişimi

Nüfus, hareket halinde her an ve durmadan değişen bir olaydır² ve belli bir sayım gününde, belli bir yerleşim biriminde belirlenen toplam insan sayısını³ ifade eder. İnsan bütün coğrafyanın esasını oluşturur⁴. Coğrafyanın iki temel ögesini oluşturan insan ve çevre arasındaki ilişkilerin açıklanabilmesi için⁵ doğal çevre özellikleri yanında, çevreye uyan ve değişikliğe uğratan insan topluluklarının sayısı, dağılışı, hareketleri ve nitelikleri ile kültürel ekonomik ve teknik seviyelerinin ortaya konulması gerekmektedir⁶. Genel olarak nüfus hareketliliği (nüfusun azalması ve çoğalması) terimi ile açıklanan bu olay, sonuçları itibarıyla insanların yaşamlarında bir takım değişikliklere de damgasını vurur. Gerçekten de, yeryüzünde bölgesel farklı görünümeler ortaya çıkmasına neden olan elemanların başında insan toplulukları gelir⁷ ve bir yerleşmenin nüfus olguları ile ekonomik olguları arasında yakın ilişkiler vardır⁸.

Tarihsel süreç içerisinde İskilip, *Paflagonya* adı verilen ve sınırları, kuzeyde Karadeniz, güneyde Aydos, Elden gibi dağ sıraları, doğuda Kızıltırnak, batıda da Bartın Çayı'nın çizdiği bölgede yer almaktaydı. Bu bölge içerisinde kimi kentler yok olurken, kimileri de dönemden döneme çeşitli olaylar içinde yoğrulurak günümüze ulaşabilmiştir⁹. Dolayısıyla, farklı dönemlerde farklı topluluklara mekan olan İskilip, doğal çevre içerisindeki avantajlarına bağlı olarak farklı nüfusları bünyesinde barındırabilmiştir.

² TANOĞLU, A., 1966, Nüfus ve Yerleşme, İstanbul Üniversitesi, Yayınları No:1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya enstitüsü Yayınları No:45, İstanbul, s.28.

³ DOĞANAY, H., 1991, Demografya, Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Erzurum, s.2.

⁴ TÜMERTEKİN, E.-ÖZGÜÇ, N., 1997, Beşerî Coğrafya, Çantay Kitabevi, İstanbul, s.211.

⁵ KÖSE, A., 1997, İvrindi ve Çevresinin Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 837, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No:76, Araştırma Serisi No:17, Erzurum, s.52.

⁶ TANOĞLU, A., 1966, a.g.e., s.28.

⁷ TÜMERTEKİN, E.-ÖZGÜÇ, N., 1997, a.g.e., s.211.

⁸ DOĞANAY, H., 1991, a.g.e., s.2.

⁹ İLTER, F., 1992, Bir Anadolu Kenti İskilip, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları VI. Dizi-Sa.40, Ankara, s.1.

İskilip İlçesi'nin nüfusuna ilişkin en eski veriler, Osmanlı İmparatorluğu dönemine aittir. Ancak, bunları içeren kaynaklarda, genellikle askere alma ya da vergilendirmeye yönelik nüfus miktarları kaydedilmiş olduğundan, ilçenin toplam nüfusuyla ilgili sağlıklı veriler derlemek pek mümkün değildir. Böyle olmakla birlikte, yine de bazı kaynaklardan sağlanan nüfus verileri, İlçenin XVI ve XIX yüzyıldaki nüfusu hakkında genel bir fikir vermektedir. Cumhuriyet öncesi nüfusuna ilişkin ilk bilgiler 1576 yılına aittir. KURT tarafından yapılan bu çalışmada, Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivi'nde bulunan 38 numaralı Çorum Mufassal Tahrir Defteri kaynak alınarak, İskilip kazasının XVI. yüzyıldaki kişi ve yer adları üzerinde durulmuştur¹⁰. Çalışmada, İskilip kazasının 8 idari birime ayrıldığını öğrenmekteyiz. Bu birimlere çoğu zaman *divan* denildiği halde bazen eşanlamlı bir kelime olarak *nâhiye* de kullanılmış ve 8 nâhiye birimine bağlı 16 cemaat, 14 mezra ve 113 köy yerleşmesi ile İskilip şehrinde yer alan 11 mahallenin nüfusları verilmiştir¹¹.

1576 yılında İskilip şehrindeki 11 mahallede yaşayan 1072 nefer Müslim vergi nüfusunun 597'si evli, 475'i bekardı. Burada sadece vergi vermekte olan yetişkin erkek nüfus yazıldığından İskilip'in şehir nüfusunun 5400 olarak etmek mümkündür¹². Aynı çalışmada, kırsal yerleşmelerde 8162 vergi vermekle yükümlü erkek nüfus tespit edilmiştir¹³. Bu değeri tarihçilerin ortalama bir değer olarak kabul ettikleri 5 rakamı ile çarparsak kırsal nüfusu 40810 olarak tahmin edebiliriz. Dolayısıyla söz konusu dönemin toplam nüfusu tahmini olarak 46120 kişi çıkmaktadır.

Bilindiği üzere, Osmanlı İmparatorluğunda ilk sayım 1831 yılında II. Mahmut zamanında yapılmıştır. Bu sayım, yeni kurulacak orduda görev yapabilecek asker nüfusun tespiti ve yeni vergi kaynaklarının bulunmasını amaçlamaktaydı¹⁴. Yapılan sayımda İskilip ve köylerinde 11450 müslüman erkek nüfus yaşadığı tahmin edilmiştir¹⁵. Ancak aynı sayımda askere alınacak toplam nüfus içerisinde 2411 nefer müslim vergi nüfusu da tespit edilmiştir. Dolayısıyla, asker nüfusun 9039 kişiden oluştuğu ortaya

¹⁰ KURT, Y., 1998, *İskilip Kazasında Yer ve Kişi Adları*, Türk Kültüründe İz Birakan İskilipli Âlimler (Sempozyum:23-25 Mayıs 1997. İskilip), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları:264, Ankara, s.47.

¹¹ KURT, Y., 1998, a.g.m., s.47-75.

¹² KURT, Y., 1998, a.g.m., s.47-48.

¹³ KURT, Y., 1998, a.g.m., s.69-75

¹⁴ KARAL, E.Z., 1997, Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, s.11.

¹⁵ KARAL, E.Z., 1997, a.g.e, s.155.

çıkılmaktadır. Bir bu kadarda kadın nüfus varlığı düşünülürse, ilçe nüfusunun 18078 kişiye ulaştığı, vergi verecek nüfusunda buna eklenmesiyle toplam nüfusun 30000 kişiyi aştığı görülür. Bu değer 1576 nüfusuna oranla oldukça düşüktür. 1831 sayımına göre yapabildiğimiz bu değerlendirmeler varsayımdan öteye gidememektedir. Bununla birlikte, geçmiş nüfus tespitlerine oranla oldukça yeni değerler verir. Ayrıca 1831 yılında yapılan sayımda, İskilip'e bağlı nahiye ve köylerin adları, sayıları ve idarî yapıda meydana gelen bazı değişmelerden de söz edilmemektedir. Yine de İskilip'in bu nüfus değerleriyle aynı yılda Çorum Sancağına bağlı diğer yerleşmelerin nüfusundan daha fazla nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Çorum sancağında tespit edilmiş toplam 27194 asker nüfusun yaklaşık % 42'si ve 6333 vergi nüfusunun da % 38'i İskilip kazasında yaşamaktaydı.

İskilip'in XIX yüzyıl nüfusuna ilişkin verilerin bir kısmını da gezgin notlarından öğrenmekteyiz. İLTER tarafından yapılan çalışmada, gezginlerin gezi notlarında İskilip'e yer verdikleri ve yer verenler arasında; (J.Hamilton, C.Texier, H.Kiepert, Tschichatscheff, W.F.Ainsworth gibi.) W.F. Ainsworth da İskilip'i görmüş, kentte bir süre kalarak, kenti çeşitli gözlem ve izlenimlerle anlatmıştır¹⁶. Bu gezgin notlarında kentte genellikle iki katlı, çatısı kiremitli yaklaşık 1500 mesken olduğunu bildirmektedir¹⁷. Gezginin ifade ettiği kaza merkezindeki mesken sayısını doğru kabul edersek, İskilip şehrinde 1842 yıllarında 7500 nüfusun yaşadığını söylemek mümkündür. Anadolu notlarında İskilip'e de yer veren Cuinet ise, Kastamonu Vilayeti ve Merkez Sancağına bağlı kazalarla ilgili olarak verdiği bilgilerde, kenti çeşitli yönleriyle tanıtmaya çalışmış ve İskilip toplam nüfusunun 43 490 olduğu belirtmiştir¹⁸. Cuinet'in notlarında diğer kaynaklardan farklı olarak, nüfusun erkek ve kadın sayıları ile birlikte İskilip'te yaşayan gayrimüslim nüfus hakkında da bilgi buluyoruz. Nitekim İskilip şehrinde, 5539'u müslüman erkek, 5024'ü Müslüman kadın, 32'si gayrimüslim (Grek Ortodoks) erkek ve 16'sı da gayrimüslim (Grek Ortodoks) kadın olmak üzere toplam 10611 kişinin yaşadığı belirtilmektedir. Kırsal kesimde ise tamamı müslüman olan 17570'i erkek, 15309'u kadın toplam 32879 kişinin yaşadığı belirtilmektedir¹⁹.

Bilindiği üzere, Türkiye Cumhuriyetinde ilk nüfus sayımı Cumhuriyetin ilanından 4 yıl sonra 1927 yılında yapılmıştır. İskilip nüfusu ile ilgili en sağlıklı bilgiler, bu tarihten itibaren periyodik olarak yapılmaya başlanılan nüfus sayımlarının sonuçlarına dayanmaktadır. İlk nüfus sayımına

¹⁶ İLTER, F., 1992, a.g.e, s.4.

¹⁷ İLTER, F., 1992, a.g.e, s.5.

¹⁸ İLTER, F., 1992, a.g.e, s.7.

¹⁹ İLTER, F., 1992, a.g.e, s.7.

göre ilçenin nüfusu 53 763 olarak tespit edilmiştir. 1890-1927 yılları arasındaki 37 yıllık dönemde araştırma sahası nüfusunun nasıl bir değişime gösterdiği ile ilgili bilgiler bulunmasa da, bu dönemde ülkemizde süregelen savaşlar, işgaller, isyan ve eşkıyalık hareketleri ile salgın hastalıklara bağlı olarak, nüfusun çok hızla artış gösterdiği söylenemez. Bu bakımdan, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti nüfusunun genelinde yaş ve cinsiyet yapısı, uzun yıllar sürmüş savaş koşullarının henüz taze olan izlerini taşımaktaydı. Bir kere genç nüfusta, özellikle genç erkek nüfusunda önemli boşluklar göze çarpıyordu. Çünkü, toplam nüfusun doğal yenilenme süreci, hem uzun savaş yıllarının doğrudan neden olduğu genç ve orta yaşlı erkek ölümleriyle, hem de savaş koşullarının evlilik ve doğurganlıkta neden olduğu düşmeler nedeniyle engellemiş bulunuyordu²⁰. Nitekim bu dönemler arasında sadece % 23.6 puanlık bir artış gösterebilmiştir. 1997 nüfus sayımına göre ise ilçenin nüfusu 48 665 olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla ilçe nüfusu, 1927-1997 yılları arasındaki 70 yıllık süre içerisinde, -5098 kadar veya % 9.5 oranında bir azalış göstermiştir. Aynı dönemler içerisinde Çorum ili nüfusunun (1927, 247 926 – 1997, 593 053) % 139 ve Türkiye nüfusunun da % 361 oranında arttığı dikkate alınır, ilçe nüfusunun artışından değil ancak, negatif bir sürece girdiğinden bahsetmek gerekir. Gerçekte, sosyal, kültürel ve ekonomik faktörlerin denetiminde zaman zaman inişli-çıkışlı bir artış süreci göstermesi beklenen ilçe nüfusu üzerinde, bunlarla birlikte idari sınırların değiştirilmesinin de büyük etkisi olmuştur. İleride bahsedileceği üzere İskilip, kendi bünyesinde 3 ilçe daha çıkarmıştır. Diğer taraftan, 1927 yılında Çorum ili nüfusu içerisinde İskilip nüfusunun payı % 21.7 iken bu oran 1997 yılında % 8.2'ye gerilemiştir.

İlçede sayım yıllarına göre nüfusun gelişimi incelendiğinde düzenli bir artışın olmadığı görülmektedir. (Tablo 1, Şekil 1). Nüfusun genel seyri içerisinde 1927-1960, 1960-1990 ve 1990 sonrası olma üzere üç farklı dönem ayırt edilmektedir. İlçe nüfusu 1927-1935 devresinde yaklaşık 9403 kadar artmış olup; bu devrenin yıllık artış hızı, % 1.9 olarak gerçekleşmiştir. İlçede 8 yıllık dönemde meydana gelen bu artış, doğal bir büyümenin sonucudur. Savaş yıllarının geride bırakıldığı bu dönemde, nüfusta bir toplanma süreci geçirilmiş, daha öncede izah edildiği üzere, mevcut potansiyeller doğrultusunda ekonomik canlanma yeniden başlatılmaya çalışılmıştır. Özellikle, erkek nüfusu 1927 nüfusuna göre 5439 kadar artmıştır. Artışın büyük bir bölümü kırsal kesimde meydana gelirken, İskilip nüfusu içerisinde erkek nüfusun bir önceki sayım dönemine göre (1927) fazlalığı sadece 127 kişidir. Kadın nüfusta 1927 sayımına göre (3964)

²⁰ BEHAR, C. 1999, Türkiye'nin Fırsat Penceresi-Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri, TÜSİAD Raporu, İstanbul, s.23.

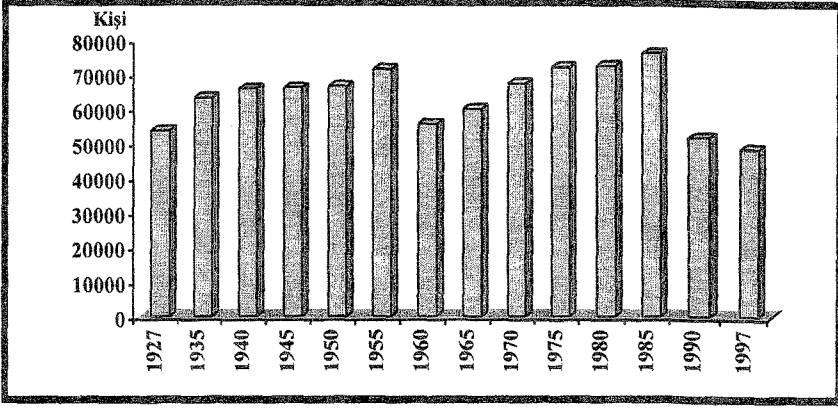
oldukça fazla bir artış göstermiştir. Artış, erkek nüfusta olduğu gibi yine kırsal kesimde fazladır. Kadın nüfusundaki bu fazlalık doğumların bir sonucu olabileceği gibi, nüfus sayımları sırasında bir önceki dönemde nüfusa kayıt ettirilmeyen kadın nüfusun, 1935 sayımında kayıt ettirilmiş olma olasılığı da vardır. Ayrıca 1927 sayımı bültenlerinde ilçe idari sınırı içerisindeki köylerin ve bu köylere göre nüfusun dağılımı yapılmadığından ilçeye sonradan bağlanan köy olup olmadığını da bilemiyoruz. Bu bakımdan sonradan ilçeye bağlanan köylerin olabilme ihtimalini de düşünmek yerinde olacaktır.

Tablo 1. İskilip İlçesi'nde Nüfusun gelişimi (1927-1997).

Sayım yılı	Toplam Nüfus	Nüfus Miktarı Gelişimi	Yıllık Artış (%)
1927	53763	--	--
1935	63166	9403	1,9
1940	65780	2614	0,8
1945	66145	365	0,1
1950	66611	466	0,1
1955	71478	4867	1,4
1960	55618	-15860	-5,7
1965	60031	4413	1,5
1970	67434	7403	2,2
1975	72173	4739	1,3
1980	72569	396	0,1
1985	76344	3775	1,0
1990	51877	-24467	-9,4
1997	48665	-3212	-0,9

Kaynak: D.İ.E Verilerinden Hesaplanmıştır.

İskilip İlçesi'nde nüfus artışı, 1935-1940 devresinde de devam etmiştir. Bu dönemde, ilçe nüfusu 2614 kişi artmış ve yıllık artış hızı bir önceki döneme göre (1927-1935) düşerek % 0.8 olarak gerçekleşmiştir. Bu devrede ilçe nüfusundaki yıllık artış hızı, aynı dönemdeki Çorum ili (%1.2) artış hızının da gerisinde kalmıştır. İkinci Dünya savaşının yaşandığı bu dönemde ülkede genel seferberlik ilan edilmesiyle erkek nüfusun silah altına alınması ülke genelinde olduğu gibi, araştırma sahası nüfusunda da artışı önemli ölçüde engellemiştir. Başta İskilip olmak üzere 1935 (10698) ile 1940 (10039) nüfus sayımları arasında, bağlı köylerde de nüfus azalmaları kaydedilmiştir.

Şekil 1. İskilip İlçesi'nde Nüfusun gelişimi.

1940-1945 ve 1945-1950 devrelerinde de, İkinci Dünya savaşının dolaylı etkileri nedeniyle ilçe nüfusu çok az artmıştır. 1940-1945 devresinde yıllık artış hızı, % 0.1 dolayına inmiş olup, ilçenin nüfusu ancak 303 kişi dolayında artarak 66145'e ulaşabilmişken, 1945-1950 devresindeki nüfusu yıllık ortalama yine %0.1 oranında artarak, 66611'e yükselmiştir. Bütün ülkede olduğu gibi bu sınırlı artışın temel nedeni; savaşa hazırlık, yetişkin erkek nüfusun silah altına alınması, yani genel seferberlik hali, açlık, kıtlık ve sefaletten dolayı, sivil nüfusta görülen yüksek ölüm oranları gibi faktörlerdir. Bununla birlikte, Karakeçili (1940'da 305 kişi), Eskiören (1940'da 395 kişi), Kertme (1940'da 272 kişi) ve İğdeli (1940'da 280 kişi) köylerinin Çorum merkez ilçeye bağlanmasıyla (1997 yılı itibarıyla bu köyler Çorum merkez, Seydim Bucağına bağlıdır) meydana gelen idari değişiklik, ilçedeki nüfus artış hızının kısıtlı oranda gerçekleşmesini sağlayan diğer bir etkidir. Dört köyün idari değişikliğinin yanında İskilip kent nüfusunun 1945 nüfusuna göre 436 kişi azalarak 9908 kişiye düşmesinin de payı vardır. Dolayısıyla bu devrede yaşanan düşük nüfus artışı, 1950'ye doğru giderek artan göçlerin, ilçe nüfusu gelişme deseni üzerinde yarattığı olumsuz etkilere de bağlıdır²¹ denilebilir.

İlçe nüfusunun 1950-1955 devresindeki artışı, 1935 yılından sonraki 20 yıllık dönemde en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Yıllık ortalama % 1.4 oranında artan nüfus (toplam 4867 kişi) 48444'e yükselmiştir (Tablo 1).

²¹ ESENKAYA, A., 1998, *Cumhuriyet Dönemi, İskilip'in Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Yapısındaki Değişiklikler, Sosyal Gelişme, Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler* (Sempozyum:23-25 Mayıs 1997. İskilip), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları:264, Ankara, s.138.

Yine de ilçenin yıllık ortalama nüfus artışı, aynı devrelerde Çorum İlinde (%3.5) ve Türkiye’de (%2.6) kaydedilen nüfus artış hızlarının gerisinde kalmıştır.

İskilip İlçesi’nin toplam nüfusu 1955-1960 döneminde yıllık ortalama % -5.7 (-15869) gerileyerek 55618’e düşmüştür. Bu döneme kadar yıllık belirli oranlarda yükselen nüfusun bu hızlı düşüşünün sebebi, 01.04.1958 tarihinde Bayat bucağına ilçe statüsünün verilmesi ile ilgilidir. Bayat’ın ilçe yapılmasıyla 1 bucak merkezi olmak üzere 32 köy bu ilçenin sınırları içerisinde kalmıştır. Bu yerleşmelerin 1955 nüfusları esas alındığında 18767 kişinin ilçeden ayrıldığını söylemek mümkündür.

Araştırma sahasının nüfusu, 1965-1985 devresinde de artmaya devam etmekle birlikte, yine de devreler arasında dalgalanmalar göstermiştir. Gerçekten de, 1965’te %1.5 olan yıllık artış hızı, 1970’te %2.2 olarak gerçekleşmişse de, 1975’te %1.3, 1980’de %0.1 ve 1985’te %1.0’a düşmüştür. Bunun temel nedeni, bu devrelerde yurt içine ve yurt dışına yönelik göçlerin giderek belirgin hale gelmesidir.

İlçede nüfusun en fazla düştüğü devre, 1985-1990 devresidir. Nüfus 1985 nüfusuna göre 24467 kişi azalarak, 51877 kişi olarak tespit edilmiştir (Tablo 1). Bu devre aynı zamanda Cumhuriyet döneminin en fazla nüfus kaybının yaşandığı devredir. Nüfus yıllık % -9.4 gerilemiştir. Bunun nedeni; 19.06.1987 tarihinde Uğurludağ Bucasının, 10.05.1990 tarihinde de Karaveran (Oğuzlar) Bucasının ilçe statüsü kazanmasıyla ilgilidir. İdarî sınırlarda yapılan bu değişikliklerle 30 yerleşme, bu iki ilçenin idari sınırlarına geçmiştir.

Türkiye’de 1997 yılında yapılan sayıma göre; araştırma sahasının toplam nüfusu 48665’tir. Bu devrede nüfus kaybı devam etmiştir. Nitekim 1990 sayımında 51877 olan nüfus, yıllık ortalama %-0.9 oranında azalarak (3212) 48665 kişiye düşmüştür (Tablo.1, Şekil.1.). Gerçi 1997 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre ülke genelinde de Cumhuriyet Döneminin 1945 yılından sonraki en düşük (%1.5) yıllık nüfus artışı ortaya çıkmıştır. İlçenin idarî olarak içerisinde yer aldığı Çorum ili genelinde bu devrede yıllık nüfus artışı ortalama %-0.4 şeklinde gerçekleşmiştir. Yine Türkiye genelinde yıllık ortalama %2.8 olan il ve ilçe merkezlerinin nüfus artışına karşılık, bucak ve köylerde bu değer %-0.7 ile azalma göstermiştir. Dolayısıyla ülkemiz genelinde şehir yerleşmelerinin, bir başka ifade ile il ve ilçe merkezlerinin nüfusları artarken, köylerin nüfusları azalmaktadır (1990’da kentlerde yaşayan nüfus oranı %55, 1997’de %65). Bu durum 1997 Genel Nüfus Sayımında Çorum ili kırsal nüfusunda belirgindir. Bu yedi yıllık devrede Çorum İli ve ilçe merkezlerinin yıllık ortalama nüfus artışı % 2.1 iken, ilin

bucak ve köylerinde %-2.2'dir. Türkiye ve Çorum ili genelinde görülen bu demografik göstergeler İskilip İlçesi için de geçerlidir.

İlçedeki nüfus artışı ve bu artışın sayım devrelerine göre izlediği seyir yanında, üzerinde durulması gereken bir diğer husus da, kır ve şehir nüfuslarının durumu ve çeşitli sayım devrelerine göre gösterdiği özelliklerdir. İlçe yerleşmelerinden sadece İskilip İlçe Merkezi, kentsel fonksiyonları tam anlamıyla taşımaktadır. İskilip İlçesi, nüfusun kır-şehir bileşimi açısından, kırsal niteliği oldukça ağır basan bir yöredir. Bu özellik hemen bütün sayım dönemlerinde kendini göstermiştir. İlk nüfus sayımı olan 1927 yılında toplam nüfusun (53763) %80.8'i (43460) kırsal kesimde yaşarken, %19.2'si (10303) şehirde yaşamaktaydı (Tablo 2, Şekil 2). Ülkemizde periyodik nüfus sayımlarının başladığı 1935 yılında nüfusun %16.9'u (10698) şehirde yaşarken, %83.1'i (52468) ise kır yerleşmelerinde yaşamaktaydı. 1927-1935 döneminde nüfusun yıllık ortalama artış hızı şehirde %0.5, kırsal kesimde ise %2.6 olarak gerçekleşmiştir. Kırsal kesimdeki bu artış hızı, aynı zamanda Cumhuriyet döneminde meydana gelmiş en yüksek artıştır. Yüksek nüfus artışına bağlı olarak aynı dönemde kırsal nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı, 1927 nüfus sayımına göre yaklaşık 3 puan artarken, şehir nüfusu aynı oranda düşmüştür. Bu artışın temel sebebi, savaş yıllarını geride bırakan Türkiye'nin bütün yörelerinde olduğu gibi, İskilip ilçesinde de, hem evli çiftler bir araya gelmiş ve hem de yeni evlilikler oluşabilmişti. Böylece savaş yıllarından sonra hızlı bir demografik telafi sürecine girilmişti²². Doğal nüfus artışı anlamına gelen bu sürecin yansımaları en iyi 1935 yılı nüfus sayımında kendisini hissettirmiştir. Şehir nüfusu 1940'ta yıllık % -1.2 oranında azalarak 10039 kişiye gerilemiş ve şehir nüfusunun toplam nüfus (65780) içerisindeki payı %15.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu devrede kır nüfusunun yıllık artışı %1.2 olup, toplam nüfus içerisindeki oranı %84.7'ye yükselmiştir (Tablo 2, Şekil 2).

İskilip İlçesi'nin 1945 yılındaki kır ve kent nüfusu oranları %15.6 (10344) kent ve %84.4 (55801) kır şeklindedir. Toplam nüfusun %0.1 oranında arttığı bu devrede kent nüfusunda yıllık artış %0.6, kır nüfusunda ise %0.02 kadardır. Nüfustaki bu düşük artış oranı öncelikle hiç şüphesiz yetişkin erkek nüfusun silah altına alınmasıyla ilgilidir. Ancak kırsal nüfus artış oranının çok daha düşük gerçekleşmesi, daha öncede belirtildiği üzere bu dönemde İskilip ilçesi köylerinden dördünün Çorum merkez ilçeye bağlanmasıyla doğrudan bağlantılıdır. 1945-1950 sayım döneminde şehir nüfusu yıllık %-0.8 oranında artarak 1950 yılında 9908'e gerilemiştir. Devrenin köylerdeki yıllık nüfus artışı ise %0.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu

²² BEHAR, C. 1999, a.g.r., s.24.

devrede toplam nüfusun (56703) %85.1'i köylerde, ve %14.9'u şehirde yaşamaktadır. Şehir nüfusundaki bu hızlı düşüşün sebebi daha öncede belirttiğimiz üzere, araştırma sahasında göç olgusunun 1950 ye doğru İskilip şehrinden de başladığını göstermektedir.

Cumhuriyet döneminde ilçe nüfusunun yıllık ortalama en yüksek artış gösterdiği (%1.4) yıllardan olan 1955 sayımında kırsal nüfusun yıllık artışı %1.4 iken, bu oran şehir nüfusunda %2.0 olarak gerçekleşmiştir. Bu devre aynı zamanda, kırsaldan şehre göç hareketinin de başladığı devredir. Nitekim, şehirli nüfus içerisinde erkek nüfus, 5000 sınırını ilk kez bu devrede aşarak 5250 kişi olarak gerçekleşmiştir. Kadın nüfusu ise 1927-1955 devresinde hiçbir zaman 5500-5700 nüfus aralığının üzerine çıkamamıştır. Nüfusunun köy-kent bileşimi 1960 sayım yılında %22.0 kent ve %78.0 köy şeklindedir. 1955-1960 döneminde kent nüfusu yıllık ortalama %2.4 oranında artarak 12210'a, kırsal nüfus ise %-5.7 oranında azalarak 43408'e düşmüştür. Bu devrede kırsal nüfustaki bu büyük düşüşün sebebi, Bayat bucağına ilçe statüsünün verilmesiyle ilgilidir. Bir sonraki 1965 sayımında İskilip kent nüfusu yıllık ortalama %0.3'lik bir artışla 12400 kişiye, kır nüfusu ise yıllık %1.9'luk artışla 47631 kişiye yükselmiştir. Söz konusu devrede toplam nüfusun %20.7'si şehirde, %79.3'ü ise köylerde yaşamaktadır (Tablo.2., Şekil.2.).

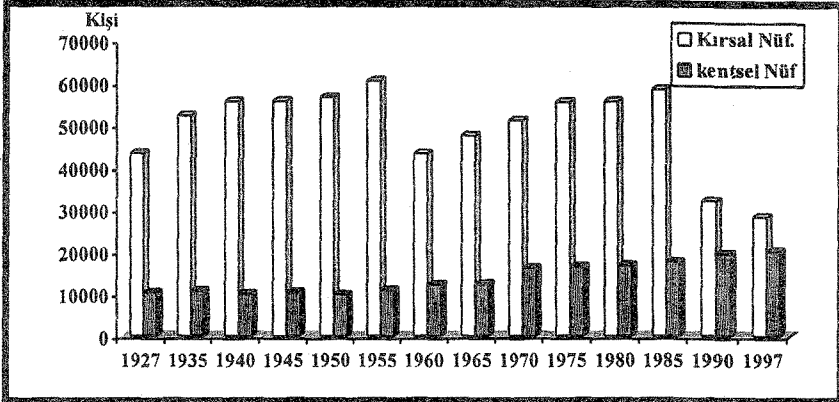
Tablo 2. Araştırma Sahasında Kentsel ve Kırsal Nüfusun Gelişimi (1927-1997).

Yıl	Kırsal Nüfus	%'si	Yıllık artış (%)	Kentsel Nüfus	%'si	Yıllık artış (%)	Toplam
1927	43460	80,8	--	10303	19,2	--	53763
1935	52468	83,1	2,6	10698	16,9	0,5	63166
1940	55741	84,7	1,2	10039	15,3	-1,2	65780
1945	55801	84,4	0,02	10344	15,6	0,6	66145
1950	56703	85,1	0,3	9908	14,9	-0,8	66611
1955	60589	84,8	1,4	10889	15,2	2,0	71478
1960	43408	78,0	-5,7	12210	22,0	2,4	55618
1965	47631	79,3	1,9	12400	20,7	0,3	60031
1970	51305	76,1	1,5	16129	23,9	6,0	67434
1975	55585	77,0	1,7	16588	23,0	0,6	72173
1980	55723	76,8	0,0	16846	23,2	0,3	72569
1985	58682	76,9	1,1	17662	23,1	1,0	76344
1990	32253	62,2	-9,0	19624	37,8	2,2	51877
1997	28488	58,5	-1,7	20177	41,5	0,4	48665

Kaynak: D.İ.E Verilerinden Hesaplanmıştır.

Köy yerleşmelerinin 1965-1970 devresindeki ortalama yıllık nüfus artışı %1.5 olup, bu devrede köy nüfuslarında gözlenen yavaş artışa karşılık,

İskilip ilçe merkezinin, bir başka ifadeyle şehir nüfusunun yıllık ortalama artışı %6.0 gibi yüksek bir orana yükselmiştir. Dolayısıyla bu devrede şehir nüfusu 16129 kişiye ulaşmıştır. 1965-1970 devresinde şehir nüfusunu arttıran nedenlerden biri de İskilip Lisesi bünyesinde açılan yatılı pansiyonla birlikte ilçenin eğitim etki sahasının genişlemesi ve çevre yerleşmelerden eğitim amaçlı büyük göçlerin yaşanmasıdır. Bunun yanında ilçe merkezinde yönetim ile ilgili kuruluşlara personel alımları bu devrede hızlanmıştır. Nitekim 1970 sayımına göre İskilip kentinde erkek nüfus ilk defa kadın nüfusu geçmiş durumdadır (8548 erkek, 8040 kadın). İlçe merkezinde nüfus artış oranının yüksek olması, sadece bu nedenlerden kaynaklanmamış köylerden ilçe merkezine olan göçler bu devrede daha belirgin hale gelmiştir. Özellikle 1960'lara kadar, sülale bağları ile örülü şehirli nüfusun çoğu göç edince, onların yerini kırsal kesimden gelenler doldurmuştur.

Şekil 2. Araştırma Sahasında Kentsel ve Kırsal Nüfusun Gelişimi.

1970-1985 devresinde gerek şehir nüfusu, gerekse kırsal nüfus çok büyük artışlar göstermemiş olup, nüfusun kır-kent bileşimde de önemli bir değişikli olmamıştır. Kentsel nüfus %23, kırsal nüfusta %76-77 arasında seyretmiştir. 1985-1990 devresinde ise kırsal nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı belirgin olarak azalmıştır. Toplam 51877 olarak tespit edilen ilçe nüfusunun %62.2 (32253) kırsal, %37.8'i (19624) kentsel nüfustur. Kırsal nüfustaki bu belirgin azalma Uğurludağ ve Oğuzların ilçe yapılmasıyla ilgilidir. Kentsel nüfustaki artış köyden şehre olan göçlerin devam ettiğinin göstergesidir. Göçler ekonomik amaçlı olmaktan çok eğitim amaçlıdır. Bağlı köylerde nüfus azalmasına paralel olarak, okul çağı nüfusunun da azalması bu yerleşmelerde ve mahallelerinde çoğu ilkokulun kapanmasına sebep olmuştur. Hem çocuklarının eğitimini sağlamak ve hem de daha iyi hayat koşullarında yaşamak isteyen aileler şehre olan göçlerini

hızlandırmışlardır. 1990'lara kadar şehirde pek yaygın olmayan gecekondu sorunu da bu yıldan itibaren önemli bir sorun olarak gündemdeki yerini almaya başlamıştır.

1997 Nüfus Sayımında kentsel nüfus toplam nüfusun (48665) %41.5'ini (20177), kırsal nüfus ise %58.5'ini (28488) meydana getirmektedir. Araştırma sahamızdaki %41.5 olan şehirli nüfus oranı aynı yıl %65 olan Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. 1990-1997 devresinde toplam nüfusta artış yerine %0.9 oranında azalmış, ancak bu azalış, hemen tamamen kırsal nüfusta olmuştur. Çünkü aynı dönemde şehir nüfusu %0.4'lük bir artış kaydetmiştir. Bu durum öncelikle kırsal yerleşmelerin nüfus kaybına devam ettiğini göstermektedir. Kır ve yakın şehirler arasında meydana gelen kademeli göç olayının da bu dönemde yavaş yavaş terk edilmeye başlandığını görmekteyiz. Nitekim şehir nüfusu artış oranı ile kırsal kesimdeki nüfus kaybı arasındaki oransal dengesizlik bunu açıkça göstermektedir. Ayrıca ilçede yaptığımız anket ve sözlü görüşmeler de bu düşüncemizi doğrular niteliktedir. Göçlerin dışında kırsal nüfusu azaltan bir başka unsur da; nüfusun yaş yapısı olmalıdır. Şöyle ki; göç veren kırsal yerleşmelerde doğurgan genç nüfus dışarıda olduğundan (15-48 yaş arası nüfus) yerleşmelerde nüfus genellikle yaşlılardan oluşmaktadır. Nitekim 1997, 1998 ve 1999 yılında sahada yaptığımız gözlemler, köylerdeki ailelerin genellikle yaşlı karı kocadan meydana geldiği sonucunu göstermiştir. Dolayısıyla bu gibi yerleşme veya bölgelerde ölüm olayları belki de normalin üzerinde gerçekleşirken, doğumlara çok nadir rastlanmaktadır. Buradan kırsal yerleşmelerde göç durmuş olsa bile nüfusun azalacağı sonucunu çıkarmak mümkündür. İlçede kırsal yatırımlara yönelik büyük projelerin günümüzde olmadığını da düşünürsek, kırsal nüfus bugünkü seyri içerisinde azalma sürecine girmiştir diyebiliriz.

2. Nüfus Hareketleri

a. Doğumlar ve Ölümler

Bir nüfus kitlesinin önemli değişkenlerinden biri de, doğumlar ve ölümlerdir. Doğumlar ve ölümler arasındaki fark, nüfus artışına veya azalışına neden olduğu gibi, aynı zamanda yaş ve bağımlılık durumlarını da etkiler. Bu nedenle, araştırma sahasının sosyal ve ekonomik özelliklerinin daha iyi anlaşılabilmesi için önce doğumlar ve ölümler konusu üzerinde kısaca durmak gerekmektedir.

Sağlık Ocağı kayıtlarına göre, İskilip İlçesi'nde 1998 yılı itibariyle 742 canlı doğum, 140 ölüm olayı gerçekleşmiştir. Aynı yıl itibariyle ilçenin nüfusu 51212 olduğuna göre, araştırma sahasında genel doğum oranı %14

olarak ortaya çıkmaktadır. Bu oran, 1985-1990 yılları arasındaki dönemde %28²³ ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nce yapılan ankette %23²⁴ olarak gerçekleşen Türkiye ortalamasının çok altındadır. Genel doğum oranının düşük gerçekleşmesinin en önemli nedeni, doğumlarla doğrudan ilgili olan üretken nüfusun göç hareketine en yoğun katılan grubu oluşturması ve dolayısıyla 15-49 yaş dilimindeki doğurgan kadın nüfusun azalmasıdır. Nitekim kırsal kesimde de genel doğum oranının düşük oluşu bunun açık bir göstergesidir. Kırsal kesimde 1998 yılı itibariyle 481 canlı doğum gerçekleşmiştir. Doğan çocuk miktarını toplam kırsal nüfusa (32460) oranladığımızda %15 gibi ilçe ortalamasına oldukça yakın bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu oran İskilip şehrinde %14 olup, ilçe ortalamasıyla aynı değeri vermektedir.

Doğumlarla ilgili göstergelerden bir diğeri, genel doğurganlık oranıdır. Canlı doğum sayısının (742) 15-49 yaş grubunun oluşturduğu doğurgan kadın nüfusa (131329) bölünmesiyle elde edilen genel doğurganlık oranı, İskilip İlçesi için %56.5'dir.

Doğal nüfus artışının ortaya konulmasında ölümler, önemli nüfus hareketlerinden bir diğeri oluşturur. Araştırma sahasında 1998 yılı itibariyle ölüm oranı %2.6 olup, %6 olan Türkiye ortalamasının oldukça altındadır.²⁵ Bu durum araştırma sahasında bir yandan doğum oranı düşerken, diğer yandan refah düzeyinin yükselmesi ile çevre ve sağlık koşullarındaki iyileşmelere bağlı olarak ölüm oranlarının azaldığına işaret etmektedir.

Genel doğum oranının %14 ve genel ölüm oranının %2.6 olduğu İskilip İlçesi'nde doğal nüfus artış hızı %11.4 veya %1.14 kadardır. Türkiye'de 1985-1990 yılları arasında doğal nüfus artış hızının %2.2 dolayında gerçekleştiği dikkate alındığında; göç hareketiyle gerçekleşen doğurgan kadın nüfusun azalması ve dolayısıyla doğurganlık oranının düşmesi yanında, sosyokültürel değişimin bir sonucu olarak ailelerin ikiden fazla çocuk sahibi olmayı istememeleri ve bunun gerçekleştirilmesinde önem taşıyan sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması gibi nedenlere bağlı olarak, ilçede doğal nüfus artışının ülke ortalamasının çok altına düştüğü görülür.

²³ DOĞANAY, H., 1997, Türkiye Beşeri Coğrafyası. M.E. Bakanlığı Yay.No: 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi No:877, Eğitim Dizisi No:10, İstanbul, s.161.

²⁴ BEHAR, C., 1999, a.g.e., s.34.

²⁵ DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s.161.

b. Göçler

Birçok sosyoekonomik nedenden kaynaklanabilen göç olayları, genellikle ekonomik nedenlerden meydana gelmektedir. Bir yörede yaşayan nüfus ile o bölgenin geçim kaynakları arasında karşılıklı etkileşimin bir sonucu olarak, bir tür tepki olmak üzere göçler meydana gelebilmektedir. Göçler, belli bir bölgedeki nüfusun miktarı ve demografik yapısında bazı değişikliklere neden olmaktadır. Öte yandan, yerleşmelerin nüfuslarındaki hızlı artış ve azalmalar, zaman içerisinde alt yapı tesislerinin yetersiz kalması, işsizlik, geçekondü sorunu, çevre sorunları bazı yatırımların hizmet dışı kalması ve ekonomik kaynakların verimli bir şekilde değerlendirilmemesi gibi çok çeşitli sorunlara yol açmaktadır²⁶.

İskilip ilçesi, çok göç veren ve kırsal nüfusu hızla azalan bir yöredir. Yöreden kaynaklı göç hareketlerinin temel nedeni, hızla artan nüfusun karşılaştığı geçim sıkıntısıdır. İlçenin istihdam olanaklarının kısıtlı olması, bir kısım nüfusun iş bulmak amacıyla ülkemizin büyük kentlerine göç etmesine neden olmaktadır. İlçeden kaynaklanan göçlerde, eğitim, daha iyi yaşam koşullarına kavuşmak, büyük kentlerin sosyal ve kültürel olanaklarından iyi yararlanma isteği gibi beşerî faktörlerin de etkisi bulunmaktadır. Tarım fonksiyonunun lokomotif sektör olduğu ilçede, üç nahiyenin ve bu nahiyelere bağlı verimli arazilere sahip köylerin yeni oluşturulan ilçelere bağlanması, bir yönetim merkezi olan İskilip şehrinin hem etki alanını daraltmış ve hem de şehrin ticaretine olumsuz etkiler yapmıştır. Bu da, konumu itibarıyla önemli ulaşım güzergahlarına uzak olan yerleşmede yeni yatırımların yapılmasını daha da yavaşlatmıştır. Yeni istihdam alanları yaratılamayan şehirde 1960'lardan sonra ülke içine yönelik göçlerin etkinleşmeye başladığını, yerli halkın boşalttığı meskenlere veya yeni yerleşime açılan alanlara kırsal kesimden gelen nüfusun yerleştiğini görmekteyiz. Ancak, bu çoğu zaman kalıcı olmamıştır. Şehirde aradığını bulamayan kırsal nüfus, ya doğrudan köylerinden ya da ilçe dışına göç etmişlerdir.

Geçim kaynaklarının kısıtlı olmasına rağmen İskilip ilçesinden yurt dışına göç hareketi, ülkemizin diğer yörelerine göre nispeten küçük boyutlu olmuştur. 1960-1999 yılları arasında, toplam 136 ailenin ilçeden yurt dışına göç ettiği tespit edilmiştir. Almanya, Hollanda, Fransa, Belçika ve Avusturya gibi Batı Avrupa ülkeleri ile Orta Doğu ülkelerinden S. Arabistan ve Libya'ya da göçler olmuştur. Yurt dışına göç hareketinin temel sebebi,

²⁶ GÜNER, İ.-YAZICI, H., 2000, *Şebinkarahisar İlçesi'nin Nüfus Coğrafyası*. Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu (30 Haziran-1 Temmuz 2000), Şebinkarahisar Belediyesi Yayınları No:1, İstanbul, s.251.

ekonomik güçlüklerdir. Yani artan çalışma çağındaki nüfusa, yurt içinde yeterli istihdam alanları açamayıştan ileri gelir. Bu en önemli sorun yanında, uygun ücret şartları, sosyal güvenlik avantajları, bir batı ülkesinde çalışmayı ve öğrenim görmeyi bir arada sürdürmek, çok kazanma imajı gibi faktörler de, kuşkusuz bu harekette etkili olmuştur. Bununla birlikte, dış ülkelere işgücü göçünün temel nedeni, ülkemizde işgücü arz ve talebi arasında söz konusu olan dengesizliktir.

1950'lerden başlayarak, giderek şiddetlenen *kent dışına göçün* İskilip nüfusunun gelişme deseni üzerinde olumsuz etkiler bıraktığı ortadadır. İlk önce göç, tarımda makinalaşmanın yaygınlaşmasıyla birlikte önem kazanmaya başlamıştır. Tarım kesiminde ortaya çıkan açık ve gizli işsizler, kentleşmenin yoğun olduğu 1955-1970 yılları arasında sanayileşen illere göç etmeye başlamışlardır. Ülkedeki sanayileşme hızına paralel olarak İskilip şehrinde, 1965'ten sonra sanayi ürünleri ile geleneksel sanatların mücadele safhası başlar. İşgücü birliği, ticaret organizasyonu, kooperatifleşme gibi ticari inkişafı oluşturan faktörlerin oluşmaması, geleneksel el sanatlarının fabrikasyon usulü seri ve nispeten ucuz üretilen mallarla rekabetini imkânsız kılmıştır. Bu rekabetin yansımalarını 1970'lerle birlikte şehir nüfusunda görmek mümkün olmuştur. 1965-1970 yılları arasında nüfus yıllık %6 oranında artarken, 1970-1975 ve 1975-1980 yılları arasında yıllık artış sırasıyla %0.6 ve %0.3 oranında artabilmiştir. Bu da kent halkının ilçe dışında iş kurma hevesini kamçulamıştır.

İlçe genelinde uyguladığımız anketlerde, kır ve şehirden toplam 8714 ailenin ilçe dışına göç ettikleri tespit edilmiştir. Ancak, bu rakamsal değerlerin kesin sonuçlar olması düşünülemez. Değerin yüksek veya düşük çıkabileceği kuşkusuzdur. Bunda en önemli sebebin, anket uygulamada, anketörlerin eğitim seviyesi ve sahanın genişliği olduğu unutulmamalıdır. Yine de, anket bu sonuçları göçün yönünü ve yoğunluğunu belirlemesi açısından önemlidir. Göç eden ailelerin %67.0'sinin (5839 aile) Ankara'ya, %24.1'nin (2097 aile) İstanbul'a, diğerlerinin de ülkenin başka şehirlerine göç ettikleri görülmektedir. Burada hiç şüphesiz Ankara'nın İskilip'e yakınlığı yanında; idarî bir merkez olup ülkemizin ikinci büyük şehri olması, iş bulma veya iş kurma imkanlarını arttırmıştır. Bununla birlikte Ankara'nın bir kültür merkezi olup birçok üniversite ve yüksek okulu bünyesinde barındırması da, yöredeki yüksek öğrenim çağındaki nüfus için cazibe merkezi olmuştur. Bugün Ankara'da yaşayan İskilip doğumlu nüfusun çoğunluğu, kamu kurumlarında ve özel şirketlerde iş imkanı bulmuşken, kendi işini kuran ve yükseköğrenim görmekte olan veya tamamlamış çok sayıda nüfus barınmaktadır.

c. Cinsiyet ve Yaş Yapısı

Nüfus bahsinde analiz edilmesi gereken bir başka değişken de, toplam nüfus içerisindeki kadın-erkek sayılarının bilinmesidir. Genel olarak 100 veya 1000 kadına düşen erkek miktarı olarak tanımlanan *cinsiyet oranı*²⁷, birtakım sosyal ve ekonomik olayların açıklanabilmesi için yararlanılabilir bir ölçüttür. Ancak bu durumu, kesin birtakım nedenlere bağlamak, her zaman mümkün değildir. Çünkü, doğumlarda kız veya erkek nüfus fazlalığı görülebileceği gibi; göçler, savaşlar gibi toplumsal olayların da bu demografik özellikleri etkileyebileceği unutulmamalıdır²⁸.

Cinsiyet oranı İskilip İlçesi'nde 91 olup, kadın nüfus fazlalığı görülmektedir. Bu oran, 1998 yılında Çorum İl Sağlık Müdürlüğü istatistiklerinden yaklaşık 100 (99.9) olarak hesaplanmıştır. 1990 Genel nüfus sayımı ile Sağlık müdürlüğü verileri arasında belirgin bir farkın olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu farkın, sağlık ocaklarında hane halkına göre yıllık olarak yapılan istatistik çalışmalarında devamlı göç etmiş veya geçici göç etmiş hane bireylerini de kapsamından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Çünkü, böyle rutin bir çalışmanın her yıl düzenli ve sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için, gerekli personelin sağlık ocaklarında mevcut olmadığı yaptığımız gözlemlerde de ortaya çıkmıştır. Özellikle kırsal kesimde hizmet veren sağlık ocaklarında personel açığı oldukça fazladır. Diğer taraftan, 1997 Genel nüfus sayımında (28488) kırsal nüfusun 1990 (32253) nüfusuna oranla oldukça düşük tespit edilmesi bu düşüncemizi desteklemektedir. Diğer taraftan, 1997 Genel nüfus sayımında erkek-kadın nüfus ayrımının DİE tarafından yapılmaması çalışma için büyük eksikliklerdir. Dolayısıyla, 1990-1997 devresinde geçen yedi yıllık demografik süreç hakkında gerekli açıklamalar yapılamamıştır. Böyle olmakla birlikte, 1927-1990 yılları arasında yapılan değerlendirmelerde dahi 1975 yılı hariç tutulursa, kadın nüfus fazlalığı dikkat çekicidir (Tablo 2.9). Çeşitli devrelerde görülen kadın ve erkek nüfus arasındaki bu belirgin oransızlık, sahada gerçekleşen doğumlar ve ölümlerden ziyade, nüfusun sosyal ve ekonomik yapısından kaynaklanmaktadır. Sahada genel olarak göçlerin belirlediği nüfusun cins yapısı, yerleşmelere göre bilhassa kır ve şehir arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Genel olarak erkek çocuk doğumunun yüksek olmasına rağmen, bölge veya ülkelerin cinsiyet bileşiminde belirli dönemlerde ve üst yaş dilimlerinde kadın nüfus

²⁷ TÜMERTEKİN, E., 1994, Beşeri Coğrafya'ya Giriş, Üniversite Yayın No:3819, Fakülte Yayın No:2464, İstanbul, s.185.

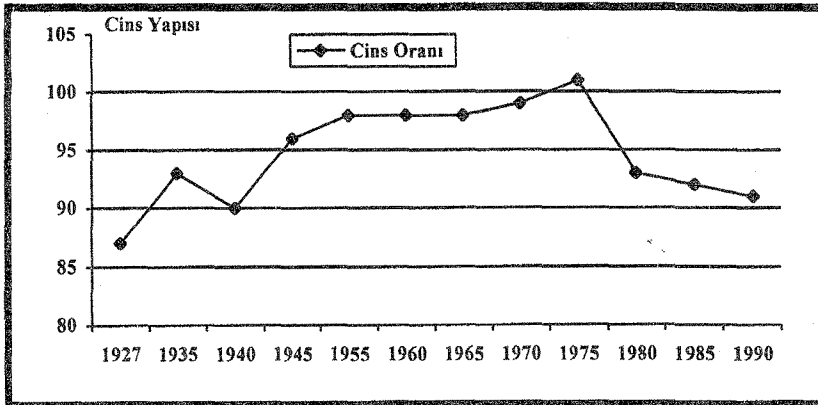
²⁸ DOĞANAY, H., 1997 a.g.e., s.165.

fazlalığının ortaya çıkması, bazı toplumsal olayların da sonucudur²⁹. Balkan Savaşı (1912-1914), Birinci Dünya savaşı (1914-1918) ve Kurtuluş Savaşı gibi birbirini takip eden savaş yıllarında erkek nüfusun büyük ölçüde kaybedilmesi bütün ülkede olduğu gibi araştırma sahasında da kadın fazlalığının ortaya çıkmasına sebep olmuştur ve 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında ilçede cins oranı 87 olarak hesaplanmıştır. 1927-1935 devresinde cins oranı erkek nüfustaki artışa bağlı olarak 93'e kadar çıkmış olmasına rağmen kadın nüfus fazlalığı yine de belirgindir (Tablo 3, Şekil 3).

Tablo 3. Sayım dönemlerine Göre İskilip İlçesi Nüfusunun Cins Durumu (1927-1990).

Sayım Yılı	Erkek	Kadın	Toplam	Cins Oranı
1927	24957	28806	53763	87
1935	30396	32770	63166	93
1940	31126	34654	65780	90
1945	32370	33775	66145	96
1955	35419	36059	71478	98
1960	27596	28022	55618	98
1965	29662	30369	60031	98
1970	33527	33907	67434	99
1975	36179	35994	72173	101
1980	34993	37576	72569	93
1985	36539	39805	76344	92
1990	24678	27199	51877	91

Kaynak: D.İ.E. verilerinden hesaplanmıştır.

Şekil 3. Sayım dönemlerine Göre İskilip İlçesi Nüfusunun Cins Durumu.

²⁹ DOĞANAY, H., 1997 a.g.e., s.165.

Kadın nüfus lehine ortaya çıkan bu fark, daha sonraki devrelerde de devam etmiştir.1940'ta cinsellik oranı bir önceki devreye göre gerileyerek 90'a inmiştir. 1940 sayım dönemindeki erkek nüfus oranının bir önceki döneme göre düşmesinin nedenini tam anlamıyla açıklamak mümkün değildir. İlçeyi ilgilendiren bir takım sosyal olayların gerçekleşmediği bu dönemde, erkek oranındaki bu düşüşün sebebi doğumlarla ilgili olsa gerekir. Cins Oranı 1940-1945 devresinde ise 96 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum; II. Dünya Savaşı nedeniyle erkek nüfusun silah altına alınmasından kaynaklanmaktadır. Araştırma sahasındaki cinsellik oranı, 1975 yılına kadar düşük seviyede seyretmesine rağmen, bu yıldan sonra dengeye doğru bir gidiş ortaya çıkmış ve 1975 sayım döneminde 101 olarak gerçekleşmiştir. 1980 yılında ise tekrar 93'e gerilemiştir. Sahada kadın nüfusun oranını yükselten, bir başka ifadeyle erkek nüfus oranını düşüren temel neden, 1950 yılından sonra başlayan göçlerdir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, göçlerin başladığı ilk devrelerde erkekler bu harekete bireysel olarak katılmışlardır. Dolayısıyla toplam nüfus içerisinde 1975 yılına kadar önemli sayılabilecek bir kadın nüfus fazlalığı söz konusudur. Bu tarihten itibaren daha önce göç eden erkeklerin ailelerini yanlarına almaları veya ilk defa göç edenlerin bütün aile fertleriyle bu harekete katılmaları gibi nedenlerle erkek nüfus oranının da yavaş yavaş dengeyi sağladığı gözlenmektedir. Fakat yaptığımız tespitlere göre; 1975 yılından sonra çalışma sahasında erkek nüfus oranının artış göstermeye başlamasının en önemli nedeni bu tarihlerde, İskilip ilçe merkezindeki kamu kurum ve kuruluşlarına yönelik işe alımlar ve okul sayılarının artmasıyla dışarıdan öğrenci gelmesidir. Bu ekonomik ve sosyal hareketliliğin cinsellik oranını erkekler lehine çevirmesi, kuşkusuz gerek öğrencilerin ve gerekse memurların daha çok erkeklerden oluşması ile alakalıdır.

Nüfusun cinsiyet oranında 1927-1975 yılları arasında devam eden bu hareketlilik, sürekli göç veren ve 1975 yılında da kamu kurumlarına memur alınması ve ilçe merkezlerindeki okullaşma oranının artmasına bağlı olarak ilçe merkezlerinin göç almasıyla ortaya çıkan erkek nüfus fazlalığı, ülkemizin geri kalmış yörelerinde çoğunlukla yaşanmıştır. İlçede cinsiyet oranı 1975 yılından itibaren tekrar düşmeye başlamıştır. 1980'de 93, 1985'de 92 ve 1990'da da 91'e gerilemiştir.

İlçe nüfusunda cinsiyet yapısını kırsal ve kentsel nüfusa göre değerlendirdiğimizde, toplam nüfusun cinsiyet yapısından farklı olduğu anlaşılır. Nitekim İskilip şehir merkezinde 1970 ve 1975 yılına kadar kadınların oranı erkeklerin oranından fazla iken, bu sayım dönemlerinde İskilip'te erkek nüfus fazlalığı yaşanmıştır. Bu dönemleri İskilip'te kentleşme sürecinin en yoğun olduğu dönemler olarak nitelendirmek gerekir.

İskilip İlçe Merkezi'nde, 1970 ve 1975 yılına kadar kadın nüfus erkek nüfustan fazladır. Bu durum İskilip'in eğitim, sağlık, hizmetler vb. şehirselleşme fonksiyonlarının 1970 yılından itibaren gelişme dönemine girdiğini göstermektedir. Nitekim 1970 yılında İskilip Lisesi bünyesinde açılan yatılı pansiyonla birlikte, çevre yerleşmelerden de öğrenci alınmaya başlanılan İskilip'te, ayrıca kamu kurum ve kuruluşlarına yine bu tarihten sonra memur alımları hız kazanmıştır. 1975 yılından sonra genişleme sürecini tamamlayan şehirde, göç hareketinin tekrar başladığını görmekteyiz (Tablo 4, Şekil 4).

Tablo 4. Sayım Yıllarına Göre Şehir Nüfusunun Cins Durumu (1927-1990).

Sayım Yılı	Erkek	Kadın	Toplam	Cins Oranı (%)
1927	4743	5560	10303	85
1935	4870	5828	10698	84
1940	4472	5567	10039	80
1945	4740	5604	10344	85
1955	5250	5639	10889	93
1960	5988	6222	12210	96
1965	5939	6461	12400	92
1970	8429	7700	16129	109
1975	8548	8040	16588	106
1980	8345	8501	16846	98
1985	8764	8898	17662	98
1990	9968	9656	19624	103
1998*	9405	9347	18752	101

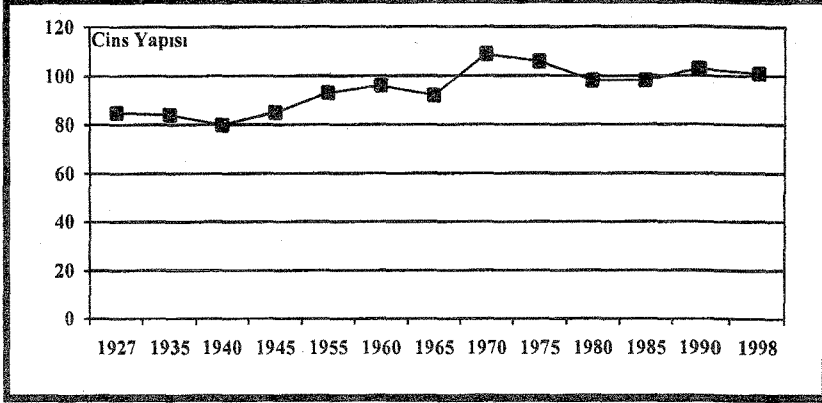
Kaynak: D.İ.E. verilerinden hesaplanmıştır.

* Çorum İl Sağlık Müdürlüğü verilerinden hesaplanmıştır.

Ekonomik amaçlı göçlerle birlikte eğitim amaçlı göçler de 1980'den sonra önem kazanmaya başlamıştır. Başta İskilip Lisesi olmak üzere, diğer lise dengi okullarda ulaşılan eğitim düzeyi yüksel okulları ve üniversiteyi kazanan öğrenci sayısının oranına da yansımakta ve yüksek öğrenim görmek için genç nüfus büyük kentlere göç etmektedir. Lise dengi okullarda okuyan kız ve erkek oranlarının erkek nüfus lehine fazla oluşu yüksek okul kazananların da daha çok erkek nüfustan olmasını sağlamıştır. Bunun sonucu olarak, 1980 ve 1985 sayım dönemlerinde cinsiyet oranı 98 kadar gerçekleşmiştir.

İskilip'te 1990'da cinsiyet oranı 103'e çıkmıştır. Bu oran 1998 yılına ait şehirdeki sağlık ocaklarının verilerine göre de 101 olarak hesaplanmıştır. İlçe merkezindeki bu artış daha önce de bahsedildiği üzere, şehirden göçen halkın yerini dolduran köyden kente yerleşen kırsal nüfusun varlığıyla açıklanabilir. Şehirli nüfusun göç etmesiyle onların yerini kırsal kesimden

gelenler doldurmuş olup, günümüzde her iki kültürün temsilcileri nüfus itibariyle denk durumdadır.

Şekil 4. Sayım Yıllarına Göre Şehir Nüfusunun Cins Durumu.

Kırsal nüfusun cins oranı, çeşitli devrelerde iniş-çıkışlar göstermekle birlikte, öncelikle bütün devrelerde kadın nüfusun fazlalığı ile dikkati çekmektedir. Ortalama 100 kadına düşen erkek sayısının en düşük olduğu devreler (1927: 87, 1940: 92, 1990: 84), nüfusun sosyoekonomik yapısını bariz bir şekilde yansıtmaktadır (Tablo 5, Şekil 5).

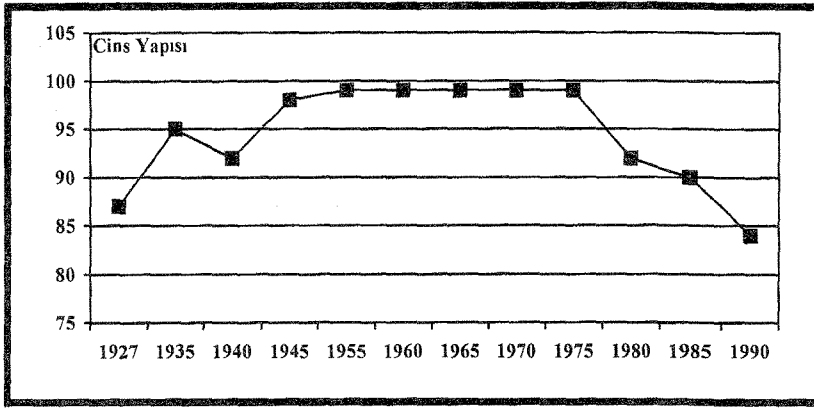
Tablo 5. Sayım Dönemlerine Göre Kırsal Nüfusun Cins Durum (1927-1990).

Sayım Yılı	Erkek	Kadın	Toplam	Cins Oranı (%)
1927	20214	23246	43460	87
1935	25526	26942	52468	95
1940	26654	29087	55741	92
1945	27630	28171	55801	98
1955	30169	30420	60589	99
1960	21608	21800	43408	99
1965	23723	23908	47631	99
1970	33527	33907	67434	99
1975	27631	27954	55585	99
1980	26648	29075	55723	92
1985	27775	30907	58682	90
1990	14710	17543	32253	84

Kaynak: D.İ.E verilerinden hesaplanmıştır.

İlçenin yüksek kesimlerinde su ve toprak kaynaklarının kıt olduğu, entansif metotlarla ancak kuru tarım yapılabildiği ve orman örtüsünün geniş yer kapladığı sahalarda kurulmuş köylerin çoğunda belirgin bir kadın nüfus

fazlalığı dikkati çekmektedir. Özellikle tarım toprağının çok az olduğu orman içi köyleri ile yaz aylarında içme ve kullanma suyu temini sorununun çok büyük boyutlara ulaştığı köyler, aynı zamanda araştırma sahamızın en fazla göç veren köylerini oluşturmaktadırlar. Bu köylerin nüfuslarında kadınların fazla olması, göç olaylarına daha çok erkek nüfusun katıldığını ortaya koymaktadır. Buna karşılık Kızılırmak vadisi ve çevresinde kurulmuş bulunan köylerin çoğunda kadın ve erkek nüfusları hemen hemen birbirine yakın veya erkek nüfusun biraz fazla olduğu dikkati çekmektedir. Çünkü, geçim kaynaklarının yüksek kesimlere oranla daha çeşitli olduğu bu yerleşmelerde nüfus büyüklükleri ile çevre arasında bir denge vardır. Bu bakımdan bu yerleşmelerde de dışarıya göç verilmeyle birlikte bu göçün oransal değeri diğer kırsal yerleşmelere oranla daha azdır.

Şekil 5. Sayım Dönemlerine Göre Kırsal Nüfusun Cins Durum.

Bir yerleşmede nüfusun miktarı yanında, onun çeşitli yaş gruplarının da, özellikle çalışabilir ya da faal nüfus olarak adlandırılan 15-65 yaş arasındaki nüfus miktarının işgücü kapasitesi, gıda ve çeşitli hizmetlere olan ihtiyaç, aile tipleri, doğum ve ölüm oranları ve nihayet göçler bakımından önemlidir³⁰. İlçe toplam nüfusunun dar aralıklı yaş grupları piramidine bakıldığında, nüfusun yarıdan fazlasının (%53.6) 0-29 yaş arasındaki gruplarda yoğunlaştığı ve en fazla nüfusun 5458 kişi (toplam nüfusun %10.7'si) ile 15-19 yaş grubunda yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte yöre nüfusunun 15-19 yaş diliminden itibaren bariz bir şekilde azaldığı da dikkati çekmektedir.

Sağlık ocakları kayıtlarından elde ettiğimiz bilgilere göre, çalışma sahasının toplam nüfusu 51212 olup bunun 25602'si erkek (yaklaşık %50),

³⁰ TUMERTEKİN, E., 1994, a.g.e., s.177.

25610'u (yaklaşık %50) ise kadınlardan meydana gelmektedir. İlçe merkezi ile köyler arasında farklılıklar olmakla birlikte, gerek yaş grupları, gerekse toplam nüfusta kadın ve erkek nüfus arasındaki farkın çok fazla olmadığı hatta eşitlik olduğu söylenebilir. Kuşkusuz bazı yaş gruplarında cinslerden birinin az veya çok olduğu görülmekle birlikte aradaki farklar belirgin değildir. Genel olarak 0-4 yaş grubunda nispeten dar olan piramit, 5-19 yaş gruplarında genişlemekte, bu gruptan sonra ise sürekli daralmaktadır. Yaşlı nüfusun bir arada gösterildiği 65 ve yukarı nüfusun yaş grubunda ise önemli bir genişleme gözlenmektedir (Tablo 6, Şekil 6).

Tablo 6. İskilip İlçesi'nde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılışı (1998).

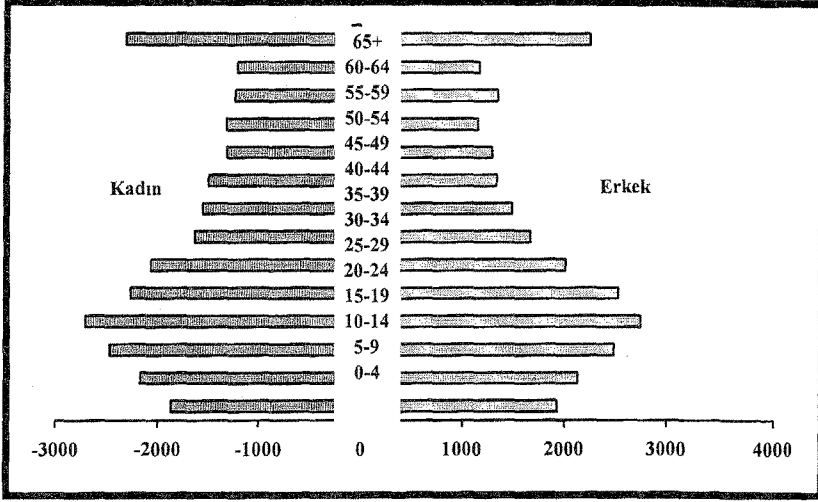
Yaş Grubu	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	Top.Nüf. .%'si
0-4	1930	50,7	1874	49,3	3804	7,4
5-9	2131	49,6	2166	50,4	4297	8,4
10-14	2497	50,3	2467	49,7	4964	9,7
15-19	2756	50,5	2702	49,5	5458	10,7
20-24	2534	52,8	2266	47,2	4800	9,4
25-29	2019	49,5	2063	50,5	4082	8,0
30-34	1670	50,7	1625	49,3	3295	6,4
35-39	1488	48,9	1554	51,1	3042	5,9
40-44	1338	47,2	1497	52,8	2835	5,5
45-49	1298	49,7	1316	50,3	2614	5,1
50-54	1155	46,7	1320	53,3	2475	4,8
55-59	1351	52,3	1233	47,7	2584	5,0
60-64	1176	49,2	1212	50,8	2388	4,7
65+	2259	49,4	2315	50,6	4574	8,9
Genel Toplam	25602	50,0	25610	50,0	51212	100,0

Kaynak: Çorum İli Sağlık Müdürlüğü kayıtlarından.

İskilip İlçesi toplam nüfusunu gösteren piramidin 0-4 yaş grubundaki daralma, yörede doğurganlık oranının düşme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Piramidin en alt tabanındaki bu daralma, son yıllarda uygulanan nüfus planlaması ve doğum kontrolü çalışmalarının başarıya ulaşmasının bir sonucu olarak düşünülse de, doğurganlık oranının azalmasına etkisi çok fazla olmamıştır. Diğer bir deyişle, ülkemizin genelinde yapılan bir araştırmaya göre; resmi nüfus planlaması kliniklerinde gebelikten korunan kadınların hesaba katılmasıyla son on yılda ortaya çıkan doğurganlık düşüşü sadece % 0.5 puan dolaylarındaydı³¹. Eğer Türkiye'nin genelinde doğurganlık son birkaç on yılda hızla ve önemli ölçüde azalmışsa,

³¹ BEHAR, C., 1999, a.g.r., s.31.

bunun özgün nedenlerini devletin bu konudaki eylem ve politikalarında değil, çeşitli ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerde aramak gerekir³². Şüphesiz 0-4 yaş grubunun azalma eğilimine girmiş olması, yöre nüfusunun göçler nedeniyle azalarak daha çok yaşlı nüfusun artış göstermesi ile de yakından ilgilidir. Aslında 0-4 yaş grubundaki bu azalma, 1990 yılından itibaren ülkemizin toplam nüfusu yaş yapısının genel karakterini yansıtmaktadır. Nitekim, 1990 ve 1997 yıllarındaki sayım sonuçlarına göre, piramidin en altındaki kuşaklardan itibaren nüfus sabit büyüklüklerle yenilenme aşamasına gelmiş, tabana doğru yavaş yavaş daralan bir piramit görüntüsü ortaya çıkmaya başlamıştır³³.

Şekil 6. İskilip İlçesi'nde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılışı.

Piramitte en alttan yukarıya doğru genel olarak artarak devam eden nüfus miktarı, 20-24 yaş diliminden sonra düşüş eğilimine girmiştir. Buradan askerlik çağı gelmiş ve askerden dönmüş nüfusun iş imkanlarını yaratana kadar veya evlenme çağı yaklaşmış erkek nüfusun, bu yaşlarda göç hareketine katılmadıkları sonucunu çıkarmamız mümkündür. Kadın nüfusun 25-29 yaş grubunda erkek nüfusa göre daha fazla olması (erkek 2019, kadın 2063), erkeklerin göç hareketine daha fazla katılmasından kaynaklanmaktadır. Bu gruptan hemen sonraki 30-34 yaş grubunda da erkek nüfusun kadın nüfusa göre az da olsa bir üstünlüğü (erkek %50,7, kadın

³² BEHAR, C., 1999, a.g.r., s.31-32.

³³ ÖZGÜR, E..M., 1998, Türkiye Nüfus Coğrafyası, GMC Basın-Yayın Ltd. Şti., Ankara, s. 80.

%49.3) gözlenmektedir. Geçim kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle göçlerle nüfus kaybeden araştırma sahasında ekonomik amaçlı göçlere katılımın yaşanabildiği 30-34 yaş diliminde erkek nüfus fazlalığı doğumlardaki erkek nüfus fazlalığı ile ilgili olmalıdır. Nitekim, 55-59 yaş grubuna kadar olan diğer gruplarda da kadın nüfus fazlalığı dikkat çekmektedir. 55-59 yaş grubunda erkek nüfus fazlalığı görülmektedir. Bu yaşlarda görülen erkek nüfus fazlalığı, genellikle ilçedeki çeşitli kuruluşlardan emekli olmuş nüfustan kaynaklanır. Nitekim ilçede, hayat koşullarının oldukça uygun oluşu emekli olan çoğu nüfusun ilçeye dönmelerini teşvik etmektedir. Temiz havası, ekonomik koşulları ve ulaşım problemlerinin yaşanmaması bunda en büyük etkidir.

İlçedeki yaş yapısı, 55-59 yaş grubundan sonra kadınların lehine bir gelişme göstermektedir. Bu durum, kuşkusuz göçlerin yoğun olduğu 1950'li yıllarda bu harekete katılan erkeklerin ön planda olmasının yanında, ülkemizin genelinde olduğu gibi kadınlarda ortalama insan ömrünün daha fazla olmasının da bir sonucudur. Piramidin en üst kısmında yer alan 65 ve daha yukarı yaş grubunda görülen genişleme, bunu açıkça ortaya koymaktadır (Tablo 6, Şekil 6).

Hatırlanacağı üzere yaş gruplarından 15-64 ü *aktif nüfus*, 0-14 ile 65 ve daha yukarı yaş grubu da *çalışmayan veya bağımlı nüfus* olarak kabul edilmekte ve bağımlılık oranı, çalışmayan nüfusun aktif nüfusa oranlanmasıyla hesap edilmektedir. Bu hesaplama göre çalışma sahası nüfusunun bağımlılık oranı %52.5 kadardır. Bu oranın Türkiye geneli için %75.9 olduğu hatırlanırsa İskilip İlçesi'nde ekonomik anlamda aktif olmayan nüfus oranının oldukça düşük olduğu anlaşılır. Kuşkusuz bu durum, aile planlaması uygulamalarının başarısı şeklinde bir yanılgıya neden olabilmekle beraber, aşında göçlerle genç nüfusun azalması yani, üretken nüfusun azlığı ile ilgilidir.

d. Nüfusun Eğitim ve Kültür Durumu

İskilip ilçesinde kırsal yerleşmelerin büyük çoğunluğunun mahalleli yerleşmelerden oluşması ve bu yerleşme birimleri arasındaki mesafelerin yer yer 4-6 km.ye kadar çıkması, yerleşmelerin büyüklükleri oranında nüfus barındırmaları gibi sebepler, ilçede eğitim olanaklarını kısıtlamaktadır. Bu durum, bazen çok öğrenciye sahip mahalle okullarının kurulmasını zorunlu kılarken, bazen de diğer mahallere ulaşımın zorluğuna bağlı olarak bazı mahallelerde eğitimin aksamasına yol açmıştır. Son yıllarda taşınabilir eğitim sistemi yaygınlaştırılmaya çalışılmış ve az öğrencili okullar kapatılarak, bunların öğrencileri eğitim fonksiyonunu üstlenmiş merkez köylere ve İskilip şehrindeki okullara taşınmıştır. Bu sistemle ilçe merkezine veya

merkez köylere yakın ve ulaşım bakımından elverişli konumlarda bulunan bazı köylerin ilköğretim sorunu çözümlenebilse bile; bu merkezlere uzak konumda bulunan, kış aylarında ulaşımın zor sağlanabildiği köyler için bu eğitim şekli en azından şimdilik olanaksız görülmektedir. Bu nedenle sorunun en akılcı çözüm yolu, ilçe merkezine kurulan yatılı bölge okulları modelinin yaygınlaştırılması olmalıdır.

İlçede, 1998-1999 öğretim yılı itibariyle 5 orta öğretim kurumu bulunmaktaydı. 1998-1999 öğretim yılında 5 liseye toplam 1291 öğrenci devam etmekteydi. Bu miktar, 6942 olan ilköğretim öğrenci sayısının çok altındadır. Yine ilköğretimdeki erkek ve kız öğrencilerin oranı birbirine çok yakın iken (erkek %52, kız %48), liselerde erkek öğrencilerin oranı daha da artmaktadır. Nitekim 1998-1999 öğretim yılında liselerde eğitim gören 1291 öğrencinin 866'sı (%67.1) erkek, 425'i (%32.9) ise kızlardan meydana gelmekteydi. Liselerde kız öğrencilerin oranının azalması, ailelerin bilhassa kız çocuklarını yaşları büyüdükçe okula göndermeme eğiliminde olmalarından kaynaklanmaktadır. Kaldı ki, kız öğrencilerin oranını artıran, 70 öğrencinin tamamının kızlardan meydana geldiği Kız Meslek Lisesi'nin varlığına rağmen, ilçede orta öğrenim gören kız öğrencilerin sayısı oldukça azdır.

İskilip kentinde faaliyet gösteren yedi ilköğretim okuluyla birlikte toplam sayısı 74'ü bulan ilçedeki ilk öğretim seviyesindeki okullarda, 1998-1999 öğretim yılı itibariyle 258 öğretmen görev almış, toplam 272 derslikte 6942 öğrenci eğitim-öğretim faaliyetine katılmıştır. Sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimine bağlı olarak yöre nüfusunun eğitime bakış açısının değişmesi, önceleri yaygın olan eğitimde kız ve erkek çocukları arasındaki ayırımın büyük ölçüde ortadan kalkmasına neden olmuştur. 1998-1999 öğretim yılından itibaren zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkartılması 6. ve 8. sınıflardaki kız sayısını da arttırmıştır. Her ne kadar üst eğitim kurumlarında belirginleşen kız ve erkek öğrenci miktarındaki erkek nüfus lehine fazlalık, kız çocuklarının erkek çocuklarla eşit eğitim imkanlarına sahip olmadığını ortaya koysa da, 8039 ilköğretim öğrencisinin 3860'ının kız ve 4179'unun erkek nüfustan oluşması, hiç olamazsa ilk öğretim seviyesinde bu ayırımın ortadan kalktığını göstermektedir.

Eğitim düzeyinin belirlenmesinde en önemli göstergelerden biri okur-yazarlık durumu olup, İskilip ilçe nüfusunun okuryazarlık oranı %68.9'dur³⁴. Okuryazarlık oranının yükselmesinde, eğitim kurumlarının

³⁴ 1997 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve ekonomik Nitelikleri ile ilgili istatistiksel bilgiler resmi olarak yayınlanmadığı için 1990 Genel Nüfus Sayımında yayınlanan istatistiksel veriler kullanılarak ilgili tablo hazırlanmıştır.

yaygınlaşmasının yanında, özellikle 1980'li yıllarda yoğunlaşan okuma yazma seferberliğinin önemli katkısı olmuştur. Ancak, 1985 yılında Türkiye genelinde %90³⁵ olduğu hatırlandığında ilçedeki okuryazarlık oranının oldukça düşük olduğu dikkati çekmektedir. Erkek nüfus arasında okuryazarlık oranı %78.4 olurken, bu oran kadın nüfus arasında %60.5'e düşmektedir.

İskilip kenti ve kırsal yerleşmelerde olduğu gibi, erkek ve kadın nüfus arasında da okuryazarlık oranı bakımından önemli farklılıklar gözlenmektedir. Nitekim, ilçede okuma yazma bilmeyen 6 yaşın üzerindeki toplam nüfusun (14099) %67.3'ünü kadın nüfus oluştururken, bu oran İskilip kentinde %72.6, kırsal yerleşmelerde %65.3 olarak gerçekleşmektedir. Okuryazarlık oranında, erkek ve kadın nüfus arasında görülen bu farklılığın en önemli nedeni, en azından yakın tarihe kadar eğitimde erkek ve kız çocukları arasında yapılan ayrımdır. Ancak, ilçedeki okuma yazma bilmeyen erkek nüfusun da fazla oluşu, eğitime verilen önemin günümüzdekinden çok farklı olması ve özellikle kırsal yerleşmelerde ilk öğrenim kurumlarına erişmenin güçlüğü ile de ilgilidir. Bu durumu, okur yazar olmasına rağmen herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmayan nüfusta da görmek mümkündür.

e. Aile Büyüklüğü

İskilip İlçesi'nde ortalama aile büyüklüğü 4.8 kişidir ki bu değer, 5.5 olarak³⁶ kabul edilen Türkiye ortalamasının altındadır. Bu durum, ülkemizde yaygın olarak görülen geleneksel bileşik aile yapısının; sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak ortadan kalkmaya başlaması ve çekirdek aile tipinin yaygınlaşması yanında çalışma ve eğitim amaçlı ferdi göçlere bağlı olarak aile nüfus sayısının azalması ile de ilgilidir. Ancak, ortalama aile büyüklüğü, bileşik aile tipinden çekirdek aile tipine geçişin daha hızlı yaşandığı İskilip kentinde 4.5 iken, hızlı göç vermelerine rağmen bileşik aile tipinin hakim olduğu kırsal yerleşmelerde 5.1 olarak hesaplanmaktadır.

İskilip İlçesi'nde ortalama aile büyüklüğüne yansıyan bu değerler, kırsal yerleşmeler arasında farklılıklar gösterir. Örneğin tarımsal potansiyeli az olan ilçenin kuzeyindeki dağlık kesimlerdeki kırsal yerleşmelerde, hem aile göçleri ve hem de bireysel çalışma ve eğitim amaçlı göçlerin yaşandığı için ortalama aile büyüklüğü ilçe ortalamasının çok altında değer gösterir. Nitekim bu yerleşmelere örnek teşkil eden Dağkıyısı (2.8), Doğançir (2.9), Göl (3.1), Güneyaluç (2.7), Hacıhalil (1.1), Yaylacıkseki (3.2), Sarıkavak (1.8) ve Kavak (3.4) köylerinde aile büyüklüğü 4 kişinin altındadır. Buna

³⁵ DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s.171.

³⁶ DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s.164.

karşılık nüfus azalması aile göçleri şeklinde olan ve aile sayıları ile birlikte hane sayılarının da az olduğu Akkaya (5.4), Akpınar (6.0), Aluç (5.4), Asarcık (6.9), Aşağıörenskeki (10.3), Çatkara (6.3) ve İkkise (6.5) gibi köyler de aile büyüklüğü ortalamasını üstündedir³⁷.

f. Nüfus Yoğunlukları ve Dağılışı

İskilip İlçesi nüfus dağılımını etkileyen faktörlerin kısa mesafelerde bile büyük değişiklikler göstermesi nedeniyle, nüfusun eşit olarak dağılmadığı bir sahadır. İlçede nüfusun dağılımında, yükselti, rölyef, toprak, su kaynakları ve ulaşımın rolü çok fazladır. İlçede, yükseltinin arttığı buna bağlı olarak yağışların fazlaştığı İskilip şehrinin kuzey, doğu ve batısındaki yüksek sahalara ile sulu tarıma imkan veren akarsu kenarlarında nüfus sıklaşmaktadır.

İskilip şehri bir tarafa bırakılırsa, araştırma sahasının en sık nüfuslanmış kesimi, İskilip şehrinin kuzeyinde Çomu Çayı Vadisi ve kolları çevresidir. Genellikle 1000-1250 metre yükseklikte yer alan bu kesimde, Çomu Çayı ve kollarının açtığı vadi tabanları ve çevredeki aşınım yüzeyleri geniş tarım alanlarına imkan vermektedir. Bu kesimde, ortalama eğimim %5'in altında olduğu vadi tabanlarında küçük parseller halinde sulamalı sebze tarımı yapılabilmesine ek olarak, kuru tarımın uygulanabileceği ortalama eğimin %6-10 arasında değiştiği basık sırt ve tepelik alanların tarımsal potansiyeli yükseltmesi, nüfus toplanmasını da beraberinde getirmiştir. Bunun yanında deniz seviyesinden 1000-1250 metre yükseklikte olmasına rağmen, sınırlı da olsa tarım alanlarının sulanmasına uygun yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının varlığı, ekip-biçme faaliyetlerine uygun olmayan mera alanlarının (çalı ve orman formasyonu yayılış alanları) hayvancılık potansiyelini arttırması, sık nüfuslu alanların ortaya çıkışında etkili olan diğer coğrafi faktörlerdir. Bu kesimde nüfusun sıklaşmasında etkili olan diğer bir faktör de, jeolojik (Eosen formasyonları) yapıya bağlı olarak gelişen verimli toprakların mevcudiyeti ile Uluçay, Kocaçay ve Çomu vadilerinde işletmeye açılan linyit kömürü işletmelerinin çevre yerleşmelere yeni iş sahaları açmasıdır. İlçedeki toplam 65 kırsal yerleşmenin 18 tanesi (%26), toplam 28488 olan kırsal nüfusun da, %32'si yani 9105 kişisi bu kesimde yaşamaktadır (Harita 2).

Araştırma sahasında sık nüfuslanmanın görüldüğü diğer bir saha da, Kavakdağı'nın batısındaki aşınım yüzeyleri ve yamaçları üzerindedir. Bu saha Şeyhköy'ü güneyinden Soğucak ve İbik köyleri boyunca çekilecek bir

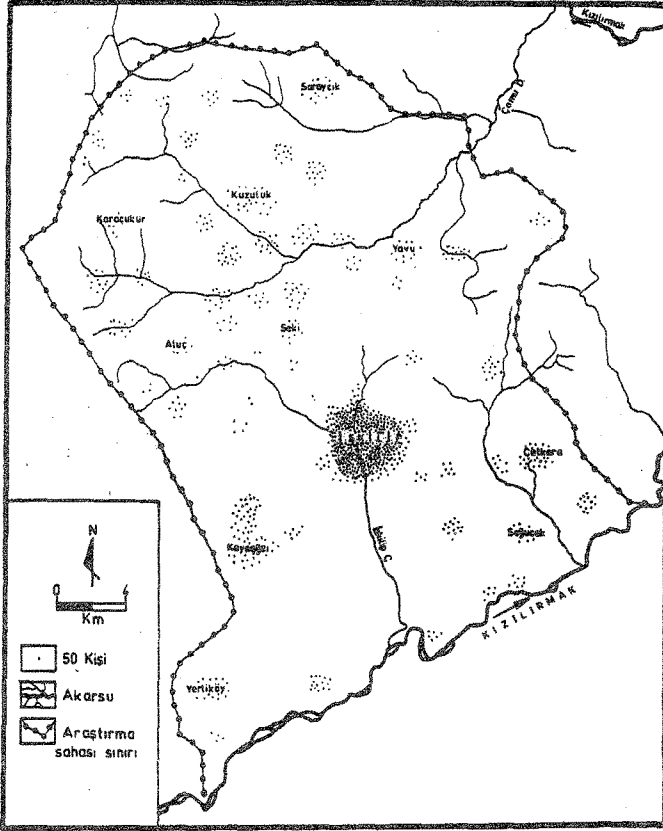
³⁷ Bu ortalama Aile Büyüklüğü İle İlgili Verileri, Çorum İl Sağlık Müdürlüğü Kayıtlarından Temin Edilen Yerleşmelere Göre Hane Sayılarının 1997 Yılı Nüfusunun Uygulanmasıyla Hesaplamıştır.

hattın arasında kalan kesimi içine almaktadır. Bu durum, başta iklim ve yeryüzü şekilleri olmak üzere coğrafi faktörlerin tarımsal potansiyeli nispeten yükseltmesinin bir sonucudur. Bu sahada 10 köy yerleşmesi bulunmakta ve toplam kırsal nüfusun yaklaşık % 20'si (5571 kişi) bu köylerde yaşamaktadır.

Eğim değerlerinin yükseldiği ve buna bağlı olarak ekip-biçme faaliyetlerine uygun tarım alanlarının daraldığı araştırma sahasının kuzey, kuzeybatı ve batısına doğru nüfus azalmaktadır. Nitekim, eğim değerlerinin %20'nin üzerine çıkabildiği Kös Dağı'nın güneyi ile Sakarözü Dağı'nın doğu yamaçlarında küçük nüfuslu yerleşmeler yer alır. Bu kesimlerde yükseltinin artması (1500-1750 m.), kısa mesafelerde parçalı topografyaya bağlı olarak birbirinden bağımsız tarım alanlarının ortaya çıkması nüfusun yerleşim birimleri içerisinde kümeleşmesine sebep olurken; yoğun orman örtüsü, yüksek eğim değerleri ve yükseltinin artışına bağlı olarak ortaya çıkan olumsuz iklim koşulları nedeniyle 1750 metrenin üzerindeki kesimlerde boş alanlar bulunmaktadır.

Yükseltinin az olduğu, yağışların ve su kaynaklarının azaldığı İskilip şehri güneyi ile Kızılırmak Vadisi arasındaki saha ise, aslında eğim şartlarının tarıma uygun olmasına rağmen, nüfusun seyrek dağıldığı bir sahadır. Burası eğimi az olan geniş düzlüklerden oluşmasına rağmen; Oligo-Miyosen tuzlu-jipsli serilerle kaplı olduğundan tarıma elverişli değildir. Tuzlu-jipsli serilerin oluşturduğu topraklar tarımsal faaliyetler için olumsuz etkiler yapmaktadır. Bu sahaların yüksek olmaması (500-750 m.) nedeniyle yağış az olduğu gibi, buradan geçen akarsuların taşıdığı sulara, yukarı kesimlerde sulamada kullanılması (Ahmetçe, İskilip ve Tekke çayları gibi) ve buharlaşma ile kaybolması yüzünden, yazın iyice azalmaktadır. Yine bu sahada yeraltı suyu kaynaklarının tuzlu ve acı olması nedeniyle ilçenin en seyrek nüfuslu yeri haline gelmiştir. Bu kesimde yer alan 6 yerleşmenin (Yerliköy, Suhilan, Çukurköy, Karlık, Yalakçay ve Karaburun köyleri) kurulduğu alan, tuzlu-jipsli seri ile Pliyosen ve Pleistosen yaşlı Kızılırmak Vadisi dolgu yüzeyleri arasına sıkışmıştır. Dar tabanlı fakat oldukça verimli olan Kızılırmak Vadisinde yapılan ve modern tekniklerle desteklenen ekip-biçme faaliyetleri, birim alandan fazla ürün elde edilmesine imkan vermektedir. Ancak, bu kesimde modern tarım metotlarının uygulanmasıyla insan gücünün yerini tarım aletlerinin alması ve olumsuz litolojiye bağlı olarak tarım alanlarının çevreye doğru genişleyememesi büyük nüfuslu köylerin ortaya çıkmasını engellemektedir. Nitekim, 6 yerleşim biriminde toplam 2577 kişi yaşamakta ve bu da toplam kırsal nüfusun yaklaşık %9'u kadarını oluşturmaktadır.

İskilip ilçe merkezi ise, artık doğal şartların nüfus üzerinde etkisini iyice yitirdiği, ekonomisi daha çok tarım dışı faaliyetlere bağlı bir şehir yerleşmesi olduğundan, nüfusun en sık bulunduğu yer olup, kırsal kesimden ayrı tutulmuştur.

Harita 2. İskilip İlçesi'nin Nüfus Dağılım Haritası.

Yaklaşık yüzölçümü 1170.8 km² olan ve 1997 yılı itibariyle 48665 kişinin yaşadığı araştırma sahasında matematiksel nüfus yoğunluğu 42 kişi/km² kadardır. Bu değer, 1997 yılında 81 kişi/km² olan Türkiye ortalaması ile 46 kişi/km² olan Çorum ili³⁸ ortalamasının oldukça altındadır. İlçedeki nüfus yoğunluklarını nüfus sayım dönemlerine göre veremiyoruz. Çünkü, bunu pratikte bir takım yararlar getireceğini düşünmüyoruz. Daha

³⁸ <http://www.die.gov.tr/turkish/sonist/Nüfus/nüfus97.htm> (D.İ.E.-1997)

öncede belirtildiği üzere ilçede gelişen demografik süreç, ilçenin sosyokültürel ve sosyoekonomik yapısından çok, Bayat, Oğuzlar ve Uğurludağ nahiyelerine ilçe statüsü verilmesinden kaynaklanmıştır. Bu bakımdan belirli dönemlerde, değişen yüzölçümü ve nüfus miktarı ile ilçede nüfus yoğunluğunun değişeceği düşünülmelidir.

1997 sayım sonuçlarına göre, araştırma sahasında matematiksel nüfus yoğunluğu yine, şehirselle ve kırsal yerleşmelere göre önemli farklılıklar göstermiştir. Öyle ki, 42 kişi/km² olan ilçe genel ortalamasına karşılık kırsal yerleşmelerin matematiksel nüfus yoğunluğu 26 kişi/km²'dir. Bu oran şehirselle fonksiyonların geliştiği ve buna bağlı olarak istihdam potansiyelin arttığı İskilip şehrinde 211 kişi/km²'ye yükselmiştir.

İlçedeki matematiksel nüfus yoğunluğu, kırsal yerleşmelere göre de önemli farklar göstermektedir. Matematiksel nüfus yoğunluğunun kırsal yerleşmelerde 6 kişi/km² (Akkaya Köyü) ile 114 kişi/km² (Kurusaray Köyü) arasında değiştiği araştırma sahasında, verimli tarım alanlarına sahip yerleşmelerde nüfus yoğunlukları artarken, eğim değerlerinin yükseldiği ve tarım alanlarının daraldığı kesimlerde nüfus yoğunluğu azalmaktadır.

Matematiksel nüfus yoğunlukların en yüksek gerçekleştiği yerleşmeler, genel olarak Çomu Çayı, Dereköy ve Ahmetçe Deresi Vadisi çevresinde yer almaktadırlar. İlçenin en fazla nüfuslu yerleşmeleri olan bu köylerden Akcasu (51 kişi/km²) Aşağıörenske (72 kişi/km²), Çatkara (68 kişi/km²), Çomu (80 kişi/km²), Harun (80 kişi/km²), Kayaağzı (47 kişi/km²) ve Kuzköy (62 kişi/km²) gibi köyler, tarımsal potansiyelin de nispeten yüksek olmasına bağlı olarak genel ortalamanın üzerinde nüfus yoğunluklarına sahip iken, Çukurköy (13 kişi/km²), Yerliköy (27 kişi/km²), Yalakçay (12 kişi/km²), Eskiköy (11 kişi/km²) gibi köylerde tarımsal potansiyel yüksek olmasına rağmen yüzölçümlerinin büyük olmasına bağlı olarak nüfus yoğunlukları düşük görünmektedir.

Nüfus ve arazi ilişkileri açısından aritmetik nüfus yoğunluğu değerlerinin pratikte fazla bir değeri yoktur. Çünkü, aritmetik nüfus yoğunluğu değeri hesaplanırken nüfus ile geçim kaynakları arasında bir ilişki kurulmadığı gibi, özellikle tarım sektöründe çalışan nüfusun yoğunluk değeri hakkında da bilgi edinmek mümkün değildir³⁹. Bu nedenle, insan-veryüzü veya insan arazi arasındaki ilişkileri daha doğru yansıtan tarımsal nüfus yoğunluğunun da incelenmesinin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

İskilip ilçesinde ekili ve dikili olan arazi yüzölçümü yaklaşık 235.5 km² ve 1997'de geçimini tarımdan sağlayan nüfus da 28488 olduğuna göre, bu iki veri birbirine oranlandığında, ilçenin tarımsal nüfus yoğunluğu,

³⁹ GÖNEY, S., 1976, Adana Ovaları I. İstanbul Üniv. Yay. No:2162, Coğrafya Enst.Yay.No: 88, İstanbul, s.109.

km²'ye 121 kişi olarak bulunur. Kuşkusuz bu rakam oldukça yüksek bir değeri ifade etmektedir. Nitekim, 1990 yılı itibariyle Türkiye'de tarımsal nüfus yoğunluğu değeri, km²'ye 88.7 kişidir⁴⁰.

Araştırma sahasında tarımsal nüfus yoğunluğu en yüksek değer olan 512 kişi/km² (Yaylacıkseki) ile en düşük değer olan 22 kişi/km² (Yerliköy) arasında değişmektedir. Tarım alanlarının geniş ve verimli olmasına rağmen, gerektiği kadar nüfus birikiminin sağlanamadığı Kızılırmak Vadisi'nde yer alan Çukurköy (48 kişi/km²), Yerliköy (22 kişi/km²) Karaburun (58 kişi/km²), Karlık (26 kişi/km²) ve Suhilan (69 kişi/km²) gibi köylerde tarımsal nüfus yoğunlukları, ilçenin matematiksel nüfus yoğunluk değerine yakın veya biraz altında değerler göstermekte, ortalama tarımsal nüfus yoğunluğunun ise çok altında kalmaktadır. Bu bakımdan bu köylerde tarım alanlarının yüzölçümü, üretilen ürün çeşitliliği, miktarı ve uygulanan tarımsal metotlar bakımından, barındırdığı nüfus ile tam bir dengenin varlığından söz edilebilir.

Yüzölçümü geniş olması nedeniyle matematiksel nüfus yoğunluğunun düşük olduğu köy yerleşmelerinden, Aşağışeyhler, Karaağaç, Güneyaluç, Akkaya, Ahlatcık, Sorgun Dereseği gibi köylerde, eğitim değerlerinin yüksekliği ve yoğun orman örtüsü nedeniyle tarım alanlarının çok sınırlı kalması sonucu tarımsal nüfus yoğunluğu çok yükselmektedir. Ancak, ekonomik faaliyet alanı dışında kalan geniş orman ve fundalık alanların hayvancılık potansiyelini artırması ve bu faaliyetin nüfus birikimini sınırlı da olsa sağlaması, tarımsal nüfus yoğunluğunun yükselmesinde etkili diğer bir faktördür. Eğitim değerlerinin yüksekliği nedeniyle tarım alanlarının sınırlandırıldığı, yükselti artışı sonucu sıcaklık değerlerinin düşüşüne bağlı olarak ekip-biçme faaliyetlerinin önemini yitirdiği ve hayvancılığın önemli geçim faaliyeti durumuna geldiği Kös Dağı ve Sakarözü Dağı'nın yüksek yamaçlarında kurulan çoğu köyde, tarımsal nüfus yoğunluğu 200 kişi/km²'nin üzerine çıkmaktadır.

SONUÇ

Cumhuriyet Dönemi'nde İskilip ilçesinin nüfusu, yıldan yıla bazı iniş ve çıkışlar göstermiş ve nüfus giderek azalmıştır. Ancak bu azalış hemen tümüyle kırsal nüfusun azalmasından kaynaklanmaktadır. Kırsal nüfusun azalmasında Bayat, Uğurludağ ve Oğuzlar nahiyelerinin ilçe statüsü kazanmasına bağlı olarak bazı köy yerleşmelerinin bu ilçelere bağlanmasının yanı sıra, 1980'lerden sonra hızlı bir ivme kazanmaya başlayan göçler etkili olmuştur. Nitekim, 1927 yılında toplam nüfusun (53763 kişi) %80.8'i

⁴⁰ DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s. 216.

kırsalda, %19.2'si kentte yaşarken, 1997 yılında toplam nüfusun (48665 kişi) %58.5'i kırsalda, %41.5'i de kentte yaşamaktaydı.

İskilip ilçesi çok göç veren bir yöredir. İlçeden yurt dışına göçler nispeten düşük olmasına rağmen, ülke içi göçler yoğun olarak yaşanmıştır. Halen 8714 aile yöre dışında yaşamaktadır. Yöreden göç edenlerin yaklaşık %67.0'ı Ankara'ya gitmiştir. Bu ilden sonra en fazla tercih edilen iller İstanbul ve Çorum olmuştur.

Genel doğum oranının %14 ve genel ölüm oranının %2.6 olduğu İskilip İlçesi'nde doğal nüfus artış hızı %11.4 veya %1.14 kadardır. Göçler, yöre nüfusunun cinsiyet ve yaş yapısını derinden etkilemiştir. Nitekim fazla göç veren kırsal yerleşmelerin nüfuslarında kadın nüfus fazlalığı, göç alan bir merkez durumunda olan İskilip kentinin nüfusunda ise belirgin bir erkek nüfus fazlalığı ortaya çıkmıştır. Yöre nüfusunda %52.5 olan potansiyel bağımlılık oranı, Türkiye ortalamasının altındadır. Kuşkusuz bu durum öncelikle göçlerle genç nüfusun azalması yani, üretken nüfusun azlığı ile ilgilidir.

İskilip ilçesinde okur-yazarlık oranı Türkiye ortalamasının çok altındadır. İlçede eğitim açısından en önemli sorun, yerleşmelerin parçalı ve dağınık olması yanında yörede hüküm süren olumsuz kış şartlarının ulaşımında aksamalara yol açması, dolayısıyla taşımali sistemde karşılaşılan güçlüklerdir. Kanaatimizce sorunun en rasyonel çözüm yolu, yatılı bölge okulu sayısının artırılmasıdır.

İskilip İlçesi'nde ortalama aile büyüklüğü 4.8 kişidir ki bu değer, Türkiye ortalamasının altındadır. Bu durum, ülkemizde yaygın olarak görülen geleneksel bileşik aile yapısının; sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak ortadan kalkmaya başlaması ve çekirdek aile tipinin yaygınlaşması yanında çalışma ve eğitim amaçlı ferdi göçlerle aile nüfus sayısının azalması ile de ilgilidir.

Kararlanılan Kaynaklar

- BEHAR, C. 1999, Türkiye'nin Fırsat Penceresi-Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri, TÜSİAD Raporu, İstanbul.
- D.İ.E, 1990 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Çorum.
- D.İ.E, 1997 <http://www.die.gov.tr/turkish/sonist/Nüfus/nüfus97.htm>
- DOĞANAY, H., 1991, Demografya, Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Erzurum.
- DOĞANAY, H., 1997, Türkiye Beşerî Coğrafyası. M.E. Bakanlığı Yay.No: 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi No:877, Eğitim Dizisi No:10, İstanbul.

- EROL, O., 1993, *Türkiye'nin Doğal Yöre ve Çevreleri*. Ege Coğrafya Dergisi, Sayı:7, İzmir, s.34.
- ESENKAYA, A., 1998, *Cumhuriyet Dönemi, İskilip'in Siyası, Sosyal ve Ekonomik Yapısındaki Değişiklikler, Sosyal Gelişme, Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler (Sempozyum:23-25 Mayıs 1997. İskilip)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları:264, Ankara.
- GÖNEY, S., 1976, Adana Ovaları I. İstanbul Üniv. Yay. No:2162, Coğrafya Enst.Yay.No: 88, İstanbul.
- GÜNER, İ.-YAZICI, H., 2000, *Şebinkarahisar İlçesi'nin Nüfus Coğrafyası. Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu (30 Haziran-1 Temmuz 2000)*, Şebinkarahisar Belediyesi Yayınları No:1, İstanbul.
- İLTER, F., 1992, *Bir Anadolu Kenti İskilip, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları VI. Dizi-Sa.40*, Ankara.
- KARAL, E.Z., 1997, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- KÖSE, A., 1997, *İvrindi ve Çevresinin Coğrafi Etüdü*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 837, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No:76, Araştırma Serisi No:17, Erzurum.
- KURT, Y., 1998, *İskilip Kazasında Yer ve Kişi Adları*, Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler (Sempozyum:23-25 Mayıs 1997. İskilip), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları:264, Ankara.
- ÖZGÜR, E.M., 1998, *Türkiye Nüfus Coğrafyası*, GMC Basın-Yayın Ltd. Şti., Ankara.
- TANOĞLU, A., 1966, *Nüfus ve Yerleşme*, İstanbul Üniversitesi, Yayınları No:1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya enstitüsü Yayınları No:45, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E., 1994, *Beşeri Coğrafya'ya Giriş*, Üniversite Yayın No:3819, Fakülte Yayın No:2464, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E.-ÖZGÜÇ, N., 1997, *Beşeri Coğrafya*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

